

ХИИ НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
СА МЕЂУНАРОДНИМ УЧЕШЋЕМ
„ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА И ШКОЛСКА ПРАКСА“

THE 13TH INTERNATIONAL CONFERENCE
„EDUCATIONAL RESEARCH AND SCHOOL PRACTICE“

ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ
У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ И ШКОЛИ

EDUCATION OF CHILDREN
WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES
IN KINDERGARTENS AND SCHOOLS

ЗБОРНИК РЕЗИМЕА ABSTRACTS

14. Мај 2010.
May 14th 2010.

Висока школа струковних студија
за образовање васпитача, Сремска Митровица
Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Председник

Др Емилија Лазаревић, научни сарадник
Институт за педагошка истраживања, Београд

Чланови

Проф. др Слободанка Гашић-Павишић
Институт за педагошка истраживања, Београд

Проф. др Зорка Кашић
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

Проф. др Емина Копас-Вукашиновић, научни сарадник
Институт за педагошка истраживања, Београд

Др Миља Вујачић, истраживач сарадник
Институт за педагошка истраживања, Београд

Проф. др Оливера Гајић
Филозофски факултет, Нови Сад

Проф. др Првослав Јанковић
Педагошки факултет, Сомбор

Проф. др Слађана Миленковић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица

Проф. др Миролjub Ивановић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица

Др Милан Грујичић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица

Проф. др Бојана Остојић
Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

Председник

др Слађана Миленковић

Генерални секретар

мр Рајка Ђевић

Секретари

Дарко Дражић

Соња Најденов

мр Јелена Станишић

ОРГАНИЗАТОРИ СКУПА

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Добрињска 11/III, 11000 Београд

www.ipisr.org.rs

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА
ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА**

Змај Јовина 29, 22000 Сремска Митровица

www.sm-vaspitac.edu.rs

НАПОМЕНА:

Саопштења сарадника Института за педагошка истраживања представљају резултате рада на пројекту „Образовање за друштво знања“, број 149001 (2006-2010), чију реализацију финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

PROGRAM COMMITTEE

President

Emilija Lazarević, PhD
Institute for Educational Research, Belgrade

Members

Prof. Slobodanka Gašić-Pavišić, PhD
Institute for Educational Research, Belgrade

Prof. Zorka Kašić, PhD
Faculty for special education and rehabilitation, Belgrade

Prof. Emina Kopas-Vukašinović, PhD
Institute for Educational Research, Belgrade

Milja Vujačić, PhD
Institute for Educational Research, Belgrade

Prof. Olivera Gajić, PhD
Faculty of philosophy, Novi Sad

Prof. Prvoslav Janković, PhD
Faculty of pedagogy, Sombor

Prof. Slađana Milenković, PhD
Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica

Prof. Miroljub Ivanović, PhD
Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica

Milan Grujičić, PhD
Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica

Prof. Bojana Ostojić, PhD
Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica

ORGANIZATION COMMITTEE

President

Sladana Milenković, PhD

General Secretary

Rajka Đević, MA

Secretaries

Darko Dražić

Sonja Najdenov

Jelena Stanišić, MA

ORGANIZERS

INSTITUTE FOR EDUCATIONAL RESEARCH

Dobrinjska 11/III, 11000 Belgrade

www.ipisr.org.rs

PRESCHOOL TEACHER TRAINING COLLEGE

Zmaj Jovina 29, 22000 Sremska Mitrovica

www.sm-vaspitac.edu.rs

NOTE

Presentations of the collaborators of the Institute for Educational Research are the result of their work on the project „Education for knowledge-based society“, No. 149001 (2006-2010), financially by the Ministry of Science and Technological Development of Serbia.

УВОДНА САОПШТЕЊА

INTRODUCTION LECTURES

ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ И ИНДИВИДУАЛИЗОВАНИ ПРИСТУП У РАДУ СА ДЕЦОМ СА ГОВОРНО-ЈЕЗИЧКИМ СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

*Емилија Лазаревић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Образовање деце са сметњама у развоју, посматрано из теоријске и практичне перспективе, у нашим условима заслужује већу пажњу. Имплементација инклузивног образовања у образовни систем у нашој земљи реализује се изузетно споро. Постоје бројне дилеме и код нас и у свету које се односе на заједничко образовање деце са сметњама у развоју и њихових вршњака. У раду је приказано стање инклузивног васпитања и образовања код нас и отворено је питање образовања деце са говорно-језичким сметњама, која се налазе у редовним школама. Ако инклузивно образовање посматрамо као подстицајно образовно окружење, које не подразумева само или искључиво укључивање деце са сметњама у развоју у редовне школе, онда се образовање деце са говорно-језичким тешкоћама мора одвијати уз максимални степен индивидуализације. Такође, у раду су анализирани поремећаји говора и језика који се могу јавити код деце на школском узрасту и сагледане њихове последице које неминовно утичу на: усвајање знања, вештина читања и писања, а самим тим и школско постигнуће, поремећаје понашања, успостављање вршњачких односа и односа са учитељем или наставником и положај те деце у школи. Деца са језичким поремећајима у образовном процесу испољавају потребу за индивидуализацијом наставе као неопходним приступом у раду са њима, додатним усавршавањем наставника, израдом индивидуалног образовног плана, бољом сарадњом школе са родитељима и локалном заједницом и ангажовањем логопедске и педагошко-психолошке службе. У раду су дате препоруке за превазилажење присутних тешкоћа и смернице учитељима и наставницима које могу дати допринос у раду са овом децом.

Кључне речи: инклузивно васпитање и образовање, деца са сметњама у развоју индивидуализација, говорно-језички поремећаји, наставници.

* elazarevic@rcub.bg.ac.rs

INCLUSIVE EDUCATION AND INDIVIDUALIZED APPROACH TO CHILDREN WITH SPEECH DISORDER

*Emilija Lazarević**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

From theoretical and practical point of view education of children with developmental disabilities deserves more attention. Implementation of inclusive education in our educational system is slow process. There are numerous dilemmas in our country and abroad, which refer to inclusive education of children with special needs and their peers. This paper presents the inclusive education in our country. The author analyzes the problem of education of children with speech disorders in regular schools. If we consider inclusive education to be stimulating educational environment, which represents more than inclusion of children with developmental disabilities in regular schools, education of children with speech disorders should include individualized approach. The author of the paper analyzes speech problems of children of school age and their consequences which influence the process of gaining knowledge, reading and writing skills, school accomplishment, behavioural problems, peer relationship, relationship with elementary school teacher/teacher and status of these children in schools. Individualized approach, professional training of teachers, individual educational plan making, better cooperation of school, parents and local community, involvement of psychologists, pedagogues and speech therapist are necessary in this process. The author of the paper also suggests some of the possible ways of overcoming difficulties as well as guidelines for further work.

Key words: inclusive education, individualized approach, children with developmental disabilities, speech disorder, teachers.

* elazarevic@rcub.bg.ac.rs

**СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ СТУДИЈЕ У ВИСОКОЈ ШКОЛИ
СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА
У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ: СМЕР ВАСПИТАЧ ЗА РАД
СА ДЕЦОМ СА ПОСЕБНИМ ПОТРЕБАМА**

*Слађана Миленковић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

У раду је приказана анализа курикулума, исходишта и циљева образовања васпитача на специјалистичким студијима Високе школе струковних студија за образовање васпитача у Сремској Митровици, смер – васпитач специјалиста за рад са децом са посебним потребама. У раду се говори о сврси и циљу студијског програма, компетенцијама васпитача – специјалисте, квалитету, савремености и међународној усаглашености тог програма. Непосредним истраживањем путем анкетања студената полазника програма специјалистичких студија биће утврђено да ли програм испуњава њихова очекивања и да ли их у потпуности оспособљава за рад са децом са посебним потребама.

Кључне речи: Курикулум, специјалистичке студије за рад са децом са посебним потребама, компетенције васпитача – специјалисте.

* vs.sladjana.milenkovic@gmail.com

**SPECIALIST STUDIES IN PRESCHOOL TEACHER TRAINING
COLLEGE IN SREMSKA MITROVICA: PROGRAM FOR
PRESCHOOL TEACHER QUALIFIED TO WORK WITH
CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS**

*Sladjana Milenković**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

This paper presents curriculum, aims and goals of preschool teachers' education offered by specialist studies – preschool teacher specialist qualified for work with children with special needs – at Preschool Teacher Training College in Sremska Mitrovica. This paper deals with purpose and aim of studying program, competencies of preschool teacher specialist, quality of studying program and its fitting into international trends. Direct research by the means of questionnaire filled by the students of specialist studies helps us to determine if program of specialist studies fulfills their expectations and trains them for future work with children with special needs.

Key words: Curriculum, specialist studies for preschool teachers qualified to work with children with special needs, competencies of preschool teacher specialist.

* vs.sladjana.milenkovic@gmail.com

ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ
У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ

EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES
IN KINDERGARTENS

**ИНФОРМАЦИОНА ТЕХНОЛОГИЈА
У ВАСПИТНО ОБРАЗОВНОМ РАДУ
СА ДЕЦОМ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ**

*Љубомир Цветковић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

Наташа Анђелковић

Предшколска установа „11. април“, Београд, Србија

Савремена технолошка достигнућа пружају могућност да са великим успехом буду прилагођена деци са сметњама у развоју у образовном процесу. Кад су у питању информационе технологије, данас су развијена софистицирана и ефикасна решења, која омогућују да те технологије користе деца са сметњама у развоју. Информациона технологија се са успехом може користити за утврђивање потенцијала сваког детета, дијагностиковање, планирање васпитно образовног рада, стварање и прилагођавање окружења које ће подстаћи развој детета. У истом контексту треба схатити и циљ и задатке коришћења информационе технологије у раду са децом са сметњама у развоју. Могућности прилагођавања информационе технологије деци са сметњама у развоју крећу се од посебних хардверских решења, преко софтверских решења прилагођавања оперативног система рачунара до, посебно за њих, дизајнираних образовних рачунарских софтвера и образовних рачунарских игара. Кроз овај рад ћемо се осврнути на наведене могућности, наводећи конкретне примере и решења.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, информационе технологије, образовни рачунарски софтвер, образовне рачунарске игре.

* vs. ljubomir.cvetkovic@gmail.com

INFORMATION TECHNOLOGY IN EDUCATION OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

*Ljubomir Cvetković**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

Nataša Anđelković

Preschool Institution „11. April“, Belgrade, Serbia

Contemporary technological achievements own a possibility to be adjusted with great success to children with special needs in educational process. Nowadays in information technologies sophisticated and effective solutions have been developed, enabling them to be used by children with special needs. Information technology can be used successfully for establishing any child's potential, making a diagnosis, educational work planning, creating and adjusting an environment which will encourage a child's development. Within the same context one should also understand the goals of using information technology in work with children with special needs. The possibilities of adjusting information technology to children with special needs include special hardware solutions, software solutions of adjusting computer operational system, and finally, educational computer softwares and educational computer games designed especially for children with special needs. Through this work we will deal with the mentioned possibilities, giving concrete examples and solutions.

Key words: children with developmental disabilities, information technologies, educational computer software, educational computer games.

* vs. ljubomir.cvetkovic@gmail.com

ВАСПИТАЧ КАО ЗНАЧАЈАН ФАКТОР У НЕГОВАЊУ СОЦИЈАЛНИХ ОДНОСА И ЕМОЦИОНАЛНОГ РАЗВОЈА ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Милица Цанић, Злата Цанић и Миленко Цанић*

Основна школа „Слободан Бајић-Паја“, Сремска Митровица, Србија

У раду се полази од значајне улоге васпитача као одлучујућег фактора у утицају дечјег вртића као институције у неговању социјалних односа и емоционалног развоја детета. Са тим је повезана оправданост бављења питањем емоционалне подршке, признавања дечјих емоција, изражавања осећања речима, неговање социјалних вештина, као што су: учење по моделу, јасна правила, последице понашања, прилике за игру и бирање, адекватан простор и материјал, вршњаци као модели за стицање социјалних вештина, поткрепљивање позитивног социјалног понашања на природан начин и разумевање индивидуалних разлика. Посебно је наглашен значај и могућност боље интеракције између васпитача и детета. Васпитач мора да развије стратегију која ће бити корисна у раду са децом која нерадо учествују и која показују агресивност. Једна од најважнијих улога васпитача у подстицању социјалног и емоционалног развоја јесте континуирано моделирање очекиваног понашања. Поштовање друге деце, сарадња, компромис, изражавања емоција јесу само неки облици понашања које васпитач моделира да би у групи деце подстакао позитивне односе. Посебно се наглашава значај подстицања самоконтроле и позитивних интеракција међу децом.

Кључне речи: васпитач, емоционални развој деце, интеракција, моделирање, подстицај.

* milica1809@gmail.com

**PRESCHOOL TEACHER AS IMPORTANT FACTOR OF SOCIAL
RELATIONS AND EMOTIONAL DEVELOPMENT
OF CHILDREN WITH DISABILITIES**

*Milica Džanić**, *Zlata Džanić and Milenko Džanić*
Primary school „Slobodan Bajić-Paja“, Sremska Mitrovica, Serbia

This paper analyzes important role of a preschool teacher as determining factor in the influence of kindergarten on social relations development and emotional development of a child. Therefore, questions of emotional support, awareness of children's emotions, verbal expression of emotions, development of social skills, such as observational learning, clearly set rules, consequences of certain behavior, opportunities to play and choose, adequate space and material, peers as models in gaining social skills, encouraging of positive social behavior and understanding individual differences, are very important. Importance and possibility of better interaction between preschool teacher and a child is also emphasized. Preschool teacher has to develop strategy that could be used with children who reluctantly take part in activities and express aggressiveness. One of the most important roles of preschool teacher in children's social and emotional development is modeling expected behavior. Feeling of respect for other children, cooperation, compromise and expressing of emotions represent only some of the forms of behavior represented by preschool teacher in order to maintain friendly and positive atmosphere. The importance of self-control and positive interactions between children are particularly stressed.

Key words: preschool teacher, emotional development of children, interaction, modeling, stimulus.

* milica1809@gmail.com

ПРИМЕНА ИНДИВИДУАЛНИХ ПРОГРАМА ИЗ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ЗА ДЕЦУ СА СМЕТЊАМА У ФИЗИЧКОМ РАЗВОЈУ

*Даница Циновић-Којић**
Учитељски факултет, Београд, Србија

У раду се указује на значај раног препознавања и третмана сметњи у телесном развоју деце у оквиру васпитно-образовног рада у предшколској установи. Дискутује се о улози васпитача, као и о неопходним теоријским знањима којима васпитач треба да располаже да би препознао код деце сметње у телесном развоју и да би одредио индивидуализоване и индивидуалне програме физичког васпитања, који одговарају на посебне потребе детета које има одређене сметње у телесном развоју (лоше држање тела, статус ногу и стопала, респираторне дисфункције, кардиовакуларне дисрегулације, сметње вида и дисфункције вида, дијабетес, епилепсија, церебрална парализа). Приказан је програм за оспособљавање медицинских сестара, васпитача и учитеља за конструктивно-практичну примену специфичних (индивидуалних) садржаја физичког васпитања у третману ове деце, као и укључивање ове деце у физичке активности у оквиру редовних вртића и школа. Програм садржи развојно прикладне физичке активности, које су методички разрађене и прилагођене насталим функционалним променама код деце. Посебан део програма представља сарадња од стране родитеља и њихово појачано ангажовање, односно, укључивање породице у едукативну интервенцију предшколске установе и школе на плану промовисања правилног раста, развоја и здравља деце.

Кључне речи: програм физичког васпитања, индивидуални образовни план, сметње у физичком развоју, предшколска установа, основна школа.

* danicadzinovic@uf.bg.ac.rs

INDIVIDUAL PROGRAMS IN PHYSICAL EDUCATION FOR CHILDREN WITH PHYSICAL DISABILITIES

*Danica Džinović-Kojić**

Teaching Training Faculty, Belgrade, Serbia

This paper emphasizes the importance of early recognition and treatment of physical disabilities of children in kindergartens. The author discusses the role of the preschool teacher, as well as necessary theoretical knowledge preschool teachers should have in order to be able to recognize physical disorders and define individual programs of Physical Education which would be suitable for particular child (bad posture, foot and leg status, respiratory dysfunctions, cardiovascular deregulations, sight dysfunctions, diabetes, epilepsy, cerebral palsy). The author also presents the program for training of nurses, preschool teachers and elementary teachers for constructive and practical application of specific (individual) contents of Physical Education in treatment of these children, as well as their inclusion in physical activities in regular kindergartens and schools. The program offers suitable physical activities which correspond with functional changes. Cooperation with parents and their engagement represent special part of the program, i.e. involvement of family in educational intervention of kindergarten and school in the field of promotion of health and development of children.

Key words: Physical Education program, individual educational plan, physical developmental disabilities, kindergarten, elementary school.

* danicadzinovic@uf.bg.ac.rs

РАНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА РАЗВОЈНОГ ПОРЕМЕЋАЈА КООРДИНАЦИЈЕ

Вишња Ђорђевић и Татјана Тубић*

Факултет спорта и физичког васпитања, Нови Сад, Србија

Развојни поремећај координације (Developmental Coordination Disorder; DCD) представља недовољно познат развојни поремећај у детињству, чија се суштина огледа у значајним тешкоћама у моторном функционисању иначе здраве деце. Проблеми са моторном координацијом ометају свакодневне активности деце и могу имати, дугорочно гледано, неповољан утицај на њихов психосоцијални развој. У раном узрасту тешко је одредити да ли се ради овом поремећају или о кашњењу у моторном развоју које ће дете касније надокнадити. Идентификацију отежава и честа појава удружености овог поремећаја и других развојних поремећаја, нпр. поремећаја пажње, говора, понашања. Васпитачи могу имати значајну улогу у благовременој идентификацији развојног поремећаја координације, с обзиром да посматрају децу у различитим активностима fine и крупне моторике и имају на располагању референтну групу деце чији развој показује уобичајени образац. У раду се презентују актуелна сазнања у вези са основним карактеристикама, испољавањем и развојним реперкусијама развојног поремећаја координације код деце која су значајна за непосредан васпитно-образовни рад са предшколском децом.

Кључне речи: предшколска деца, развојни поремећаји, развојни поремећај координације.

* visnja@uns.ac.rs

EARLY IDENTIFICATION OF DEVELOPMENTAL COORDINATION DISORDER

Višnja Đorđić and Tatjana Tubić*

Faculty of Sports and Physical Education, Novi Sad, Serbia

Developmental Coordination Disorder (DCD) represents relatively unknown disorder in childhood period which refers to significant difficulties in motor abilities of healthy children. Problems with motor coordination hinder everyday activities of children and could have negative effect upon psychological and social development of children. At an early age it is difficult to define if it is DCD or slower motor development which could be later improved. DCD very often occurs together with other disorders such as attention, speech, behavioral disorders. Preschool teacher have an important role in identification of DCD since they observe children in different activities that include motor abilities and they also work with reference group of children whose development shows usual pattern. This paper presents contemporary findings on basic characteristics, occurrence and developmental repercussions of DCD which are significant in education process of preschool children.

Key words: preschool children, developmental disorders, developmental coordination disorder.

* visnja@uns.ac.rs

ИНКЛУЗИВНОСТ ЈЕ ЧОВЕЧНОСТ

*Тадија Ераковић**
Нови Сад, Србија

У последње време све се више говори и пише о инклузивном образовању и васпитању, а то значи да су ученици и људи уопште укључени у заједништво без сегрегације. То би се могло подвести под термин „човечности“ јер се тиме прецизније објашњава суштина педагошког израза. У ширем смислу, инклузија подразумева да свака особа може да задовољи своје основне потребе у друштву у коме живи. Када концепт инклузивности посматрамо у контексту образовања и васпитања, онда говоримо о инклузији у ужем смислу или о инклузивном образовању. Једна од основних претпоставки за инклузивно образовање јесу промене наставног плана и програма и примена индивидуализованих приступа у раду са децом која имају сметње у развоју. Овим радом желимо указати на значај мењања и прилагођавања друштва и образовних институција за квалитетан развој и образовање деце са сметњама у развоју.

Кључне речи: особе са сметњама у развоју, инклузија, индивидуализација наставе.

* tadija.erakovic@yahoo.com

INCLUSION IS HUMANITY

*Tadija Eraković**
Novi Sad, Serbia

Inclusive education has been discussed and written about lately a lot, which implies that pupils and people are becoming part of a community without segregation. This could be referred to as “humanity”, since it explains the essence of pedagogic expression. Inclusion implies that each person can satisfy his or her basic needs in the society where he lives. If we consider inclusion within the context of education, we talk about inclusive education. One of the basic assumptions of inclusive education is adjustment of plans and programs and individualized approach to children with disabilities. This paper emphasizes the importance of change of society and educational institutions in order to achieve better quality of education and development of children with disabilities.

Key words: people with special needs, inclusion, individualized approach.

* tadija.erakovic@yahoo.com

КВАЛИТЕТ ИНКЛУЗИВНОГ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

*Слободанка Гашић-Павишић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Да би се обезбедило позитивно деловање васпитно-образовног рада у предшколској установи на развој деце, неопходно је да тај рад буде високог квалитета. У Србији није до сада било испитивања квалитета рада предшколских установа, нису разрађени критеријуми, као ни одговарајућа методологија за његову процену. Циљ овог рада је преглед приступа мерењу квалитета процеса и структуре васпитно-образовног рада у предшколској установи, који су развијени у свету, са увидом у резултате примене ових приступа и поступака мерења у истраживањима у различитим земљама. Већина ових приступа није посебно усмерена на инклузију, али се последњих година научно-истраживачки рад у овој области усмерава на одређивање критеријума квалитета инклузивног васпитања и образовања у предшколској установи. У раду се приказује једна од чек листа за мерење квалитета инклузивног раног образовања, која се користи као средство за самопроцену васпитача и као упутство за развијање инклузивног приступа у предшколској установи. Аутор сматра да је познавање постојећих критеријума, мера и поступака за одређивање квалитетног предшколског васпитања и образовања, који се примењују у другим земљама, од користи за развијање система нашег предшколског васпитања и образовања, али да је неопходно пре њихове примене да се најпре пробно провере и адаптирају у Србији.

Кључне речи: предшколско васпитање и образовање, инклузија, мерење квалитета, образовање васпитача, образовни систем у Србији

* sgasic@rcub.bg.ac.rs

QUALITY OD INCLUSIVE PRE-SCHOOL EDUCATION

*Slobodanka Gašić-Pavišić**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

To ensure positive effects of educational work in pre-school institutions on development of children that work should really be of high quality. In Serbia there have not been investigations into quality of pre-school institutions work, neither criteria nor corresponding methodology for their application have been worked out in detail. The objective of this paper is to make a review of approaches to measuring the quality of processes and structures of educational work in pre-school institutions, which were developed in the world, with insight into results of application of those approaches and measurement procedures in research work in different countries. The most of these approaches is not focused specially on inclusion, but in the last several years, the research work in this field focuses its attention on certain criteria for quality of inclusive education and education in pre-school institutions. This paper presents one checklist for measuring the quality of early inclusive education, which is used as a tool for self-assessment of pre-school teachers and as instructions for development of inclusive approach in pre-school institutions. The author considers that knowing of the existing criteria, measures and procedures for establishment of good quality pre-school education, which are applied in other countries, is useful for development of our system of pre-school education, but that before their application it would be necessary to check and adapt them in practice in Serbia.

Key words: pre-school education, inclusion, measuring the quality, education of teachers, educational system in Serbia

* sgasic@rcub.bg.ac.rs

ПРЕДШКОЛСКО ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ С ПОРЕМЕЊАЈИМА АУТИСТИЧКОГ СПЕКТРА

*Ненад Глумбић**

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

Коса Николић

Предшколска установа „Нада Наумовић“, Крагујевац, Србија

Бранислав Бројчин

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

Концепт поремећаја аутистичког спектра покрива широк дијапазон клиничких манифестација типичног аутизма, Аспергеровог синдрома и неспецификованог первазивног поремећаја развоја. Све ове поремећаја карактерише недовољан развој социјалних и комуникационих способности, као и стереотипно и репетитивно понашање. Стога, инклузивна едукација деце с поремећајима аутистичког спектра обично укључује добро увежбано особље. Циљ овог рада је да презентује један могући модел побољшања шеме тела у редовној предшколској групи. Вежбе су реализоване у неколико сесија заснованих на музици, имитацији и показивању. У свакој сесији учествовало је петнаесторо деце са типичним развојем, једно дете са Аспергеровим синдромом, два дечака са аутизмом, један васпитач, дефектолог и парапрофесионалац. Испоставило се да је сваком детету са поремећајем аутистичког спектра потребан индивидуализован приступ. За разлику од дечака са Аспергеровим синдромом коме је било потребно само вербално подстицање, развој шеме теле код деце са аутизмом захтевао је пасивне покрете. Један од дечака имао је сензорно пресићење, тако да му је било дозвољено да се повуче и да настави активности у развојној групи. Можемо закључити да инклузивно образовање деце с поремећајима аутистичког спектра треба да почне што раније, без укидања специфичне индивидуалне подршке.

Кључне речи: предшколско инклузивно образовање, аутизам, шема тела, Аспергеров синдром.

* nglumbic@eunet.rs

INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH AUTISTIC DISORDERS IN KINDERGARTENS

*Nenad Glumbić**

Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

Kosa Nikolić

Preschool Institution „Nada Naumović“, Kragujevac, Serbia

Branislav Brojčin

Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

The concept of autistic disorders includes different clinical manifestations of typical autism, Asperger syndrome and unspecified pervasive developmental disorder. These disorders are characterized with inadequate development of social and communicative abilities, as well as stereotypic and repetitive behavior. Thus, inclusive education of children with autistic disorders usually includes trained staff. The aim of the paper is to present one possible model of improvement of body scheme in regular preschool group in kindergarten. The exercises were realized in sessions based upon music, imitation and presentation. Each session included 15 children of typical development, one child with Asperger syndrome, two boys with autism, one preschool teacher, special educator and paraprofessional. It proved that each child with autistic disorder needed individual approach. Development of body scheme of children with autism demanded passive movements, whereas the boy with Asperger syndrome needed only verbal encouragement. One of the boys had sensor saturation and he was allowed to continue activities in regular group. We can conclude that inclusive education of children with autistic disorders should start as early as possible and include specific individual support.

Key words: preschool inclusive education, autism, body scheme, Asperger syndrome.

* nglumbic@eunet.rs

ПСИХОСОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА ПРЕДШКОЛСКОГ И ШКОЛСКОГ УЗРАСТА

*Милан Грујичић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

Дететов психосоцијални развој, његово понашање, емоције и ментално здравље зависе од његових генетских и других биолошки условљених карактеристика и од утицаја дететове средине. Ту убрајамо и резултат процеса у којима се догађају партнерски односи и сложене интеракције код деце у вртићима и у школи. За партнерски однос у групи кључно место има породица, школа, вршњачке групе и животна средина у коју је дете укључено. На том узрасту још су недовољно познате дететове урођене карактеристике, које се постепено одражавају на његово понашање током даљег развоја. Међу најважније карактеристике које утичу на његову психосоцијалну ситуацију су темперамент, као и друге карактеристике личности, равномеран развој, здравствено стање, многе друге способности и претходна животна искуства стечена кроз партнерски однос у друштву вршњака боравком у вртићу и у школи. Темперамент је биолошки условљена особина и представља значајан фактор у процесу социјализације. Од темперамента зависи: како дете доживљава свет, како се понаша у друштву вршњака и до које мере и како се други односе према њему, те каква су дететова животна искуства стечена од рођења. За партнерство детета и његову социјализацију веома је важна: његова активност, ритмичност биолошких потреба и функција, приступ или повлачење у новим ситуацијама, прилагодљивост на нове околности, реаговање на подражаје, јакост реакције, основни квалитет расположења, пажња, истрајност, интровертност и екстровертност, социјабилност и друштвеност, способност учења из искуства, способност тражења и примања помоћи и психичка отпорност или рањивост. Иако су ове особине биолошки условљене у знатној мери су оне и резултат дјеловања појединца и средине у дечијем вртићу, па и у првим разредима основног образовања.

Кључне речи: психосоцијални развој, социјализација, темперамент, партнерство.

* vs.milan.grujicic@gmail.com

PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL AND SCHOOL CHILDREN WITH DISABILITIES

*Milan Grujić**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

Child's psychological development and his/her behavior, emotions and mental health depend on his/her genetic and biologically preconditioned characteristics as well as on the influence of child's environment. This process includes partnership and complex interactions in kindergartens and schools. Family, school, peers and environment represent the most important factors of partnership. Child's inborn characteristics, which influence his or her behavior later in life, are still not fully expressed in this period. Temperament, as well as other characteristics of a personality, balanced development, health condition, numerous abilities and previous life experience gained through partnership with peers in kindergarten or schools represent the most important characteristics that influence child's psychological and social situation. Temperament is biologically preconditioned and it represents important factor in the process of socialization. Temperament determines child's perception of the world, social contacts with peers and child's further life experience. Activities of a child, rhythm of biological needs and functions, approach to new situations, or withdrawal, adaptability to new situations, reactions to stimuli, basic quality of the mood, attention, persistence, introverted or extroverted behavior, sociability, ability to learn from previous experience, as well as the ability to ask for help and psychological vulnerability or strength are very important for partnership and socialization of a child. Even though these characteristics are biologically preconditioned, they represent the result of individual interaction with surrounding in kindergarten and lower grades of elementary school.

Key words: psychosocial development, socialization, temperament, partnership.

* vs.milan.grujic@gmail.com

ПРОБЛЕМИ У ВАСПИТАЊУ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ВАСПИТАЧА

Николета Гутвајн и Наташа Јалић-Вучетић*
Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Укључивање деце са сметњама у развоју у редовне предшколске установе представља једну од водећих тема у области образовања. Посебно се истиче значај укључивања ове деце у редовну предшколску групу због подстицања развоја њихових способности и веће прихваћености од стране вршњака. Преглед литературе из ове области указује на релативно мали број истраживања о могућностима ефикасног рада васпитача у предшколској групи у коју су укључена и деца са сметњама у развоју. Циљ овог рада је да идентификује проблеме у васпитању деце са сметњама у развоју из перспективе васпитача. Узорак је чинило 20 васпитача предшколских установа са подручја три београдске општине: Стари град, Нови Београд и Земун. Испитивач је водио интервју са сваким васпитачем појединачно. Резултати истраживања показују да васпитачи имају генерално позитиван став према укључивању деце са сметњама у развоју у редовне предшколске групе. Један од најчешће навођених проблема, из перспективе васпитача, односи се на њихову недовољну професионалну оспособљеност за рад са овом групом деце. Налази сугеришу на неопходност додатне едукације васпитача, формирање мобилних тимова за помоћ у раду васпитача и успостављање сарадње са стручњацима изван предшколске установе.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, васпитач, проблеми у васпитању, интервју, едукација.

* ngutvajn@rcub.bg.ac.rs

**PROBLEMS IN EDUCATION OF CHILDREN WITH
DISABILITIES FROM THE PERSPECTIVE
OF PRESCHOOL TEACHERS**

Nikoleta Gutvajn and Nataša Lalić-Vučetić*
Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Involvement of children with disabilities in regular kindergartens represents one of the main topics in the field of education. The importance of their involvement in regular groups in kindergarten is particularly emphasized because of stimulation of their abilities and acceptance from their peers. References from this field show relatively small number of research on possibilities of efficient work of preschool teachers in groups which include children with disabilities. The aim of the research was to identify problems in the education of children with disabilities from the perspective of preschool teachers. The sample included 20 preschool teachers from kindergartens in three municipalities in Belgrade: Stari grad, Novi Beograd and Zemun. The interviewer talked to each preschool teacher individually. The results of the research show that preschool teachers have generally positive attitude to inclusion of children with disabilities in regular preschool groups. One of the problems from the perspective of preschool teachers refers to insufficient professional competencies to work with these children. Data suggest it is necessary to further educate preschool teachers, as well as to form mobile teams for help and support of preschool teachers and cooperation with experts outside the kindergarten.

Key words: children with disabilities, preschool teacher, education problems, interview, education.

* ngutvajn@rcub.bg.ac.rs

ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПРОГРАМ КАО ПРЕДУСЛОВ ПРЕДШКОЛСКЕ ИНКЛУЗИЈЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

*Снежана Илић**, *Данијела Илић-Стошовић* и *Снежана Николић*
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

У процесу укључивања детета у предшколски систем неопходно је добро припремити, прилагодити средину у коју уводимо дете, конструисати развојно и образовно подржавајуће програме. Свако дете у вртићу је јединствено на свој начин, особено и непоновљиво, па тако и дете са сметњама и поремећајима у развоју. Морамо одустати од идеје да дете прилагођавамо средини и тако прибегавамо неадекватнијем, нижем нивоу укључености детета, интеграцији. Индивидуални образовни и развојни програми представљају окосницу укључивања детета јер својом структуром воде рачуна о свим аспектима који тај процес чине таквим да буде по мери и потребама детета. Први корак у креирању индивидуалних развојно образовних програма јесте састављање тима који ће га конструисати. Сваки члан тима има своју специфичну улогу која је усмерена на креирање што поузданијег и потпунијег индивидуалног развојно образовног програма. Родитељ је незаобилазни члан тог тима. При изради индивидуалних образовних програма потребно је поћи од тренутног нивоа развоја детета и конкретних услова у предшколској установи.

Кључне речи: дете са сметњама у развоју, индивидуални образовни програм, предшколска установа.

* snezilic@gmail.com

**INDIVIDUAL EDUCATIONAL PLAN AS A PRECONDITION
OF PRESCHOOL INCLUSION OF CHILDREN
WITH DISABILITIES**

*Snežana Ilić**, *Danijela Ilić Stošović*, *Snežana Nikolić*
Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

In a preschool inclusion process there have to be appropriate preparation of an institution, environment and well designed developmental and educational supporting programs for children. Each child in kindergarten is unique and special in its own way and so is the child with disabilities. We have to abandon the idea of trying to adapt the child to the institution because it is the approach which is inadequate and offers a lower level of children involvement – level of integration. Individual educational plans and individual developmental programs are basis for the preschool inclusion because they include all aspects of the process which refers to children's needs. The first step in creation of the IEP is forming a team of professionals. Every member of the team has specific professional role in creating the most reliable and complete IEP as can be. The parent is mandatory member of the team. In order to create the IEP, one must take into account developmental level of a child and concrete conditions of the preschool institution.

Key words: child with developmental disabilities, individual educational plan, preschool institution.

* snezilic@gmail.com

МАНИФЕСТОВАЊЕ АБЕРАНТНИХ ПОНАШАЊА ДЕЦЕ ОД 3 ДО 6 ГОДИНА У ОДНОСУ НА ПОЛ И УЗРАСТ

*Мирољуб Ивановић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

Угљеша Ивановић

Факултет за менаџмент у спорту, Београд, Србија

Основни циљ истраживања био је идентификовање аберантних понашања предшколске деце у зависности од пола и узраста. Истраживање је обухватило узорак од 136 родитеља дечака и девојчица из предшколских установа у Ваљеву, узраста од 3 до 6 година ($AS=4.59$ децималне године; $SD=1.12$). Тестирање испитаника реализовано је током јануара 2010. године помоћу упитника структурираног од 36 ајтема. Методом Кронбах алфа коефицијента утврђена је релативно висока унутрашња конзистентност примењеног мерног инструмента ($\alpha>0.85$). Тестирање статистички значајних разлика у дистрибуцији према роду и животном добу у проблемима понашања деце у задатим индикаторима изведено је помоћу непараметријског хи-квадрат (χ^2) теста са вероватноћом ризика од 5% ($p<0.05$). Квантитативна анализа указује на то да се сметње у понашању (нпр. немир, живахност и друге форме) изразитије манифестују код испитаника мушког пола. Осим тога, одређена понашања другачија су у односу на године живота. На пример, пркос и тврдоглавост упадљивији су у васпитној припремној групи, док су непослушност и стидљивост карактеристичнији у млађој, средњој и старијој предшколској групи деце. Поимање психичког развоја деце са тешкоћама у понашању кључно је за одређивање неприродности у њиховом понашању у било ком временском периоду. Добијени налази поткрепили су теоријске претпоставке о значају истраживања неприлагођеног понашања деце у појединим животним добима, а омогућили су и дефинисање утврђеног правца којег се треба држати.

Кључне речи: предшколска деца, аберантно понашање, пол, узраст.

* miroljub.ivanovic@gmail.com

**MANIFESTATION OF ABERRANT BEHAVIOUR OF
CHILDREN AGED FROM THREE TO SIX ACCORDING
TO GENDER AND AGE**

*Miroљub Ivanoviћ**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

Uglješa Ivanoviћ

Faculty of Sport Management, Belgrade, Serbia

The main goal of research was to identify aberrant behavior of preschool children according to their gender and age. The research included the sample of 136 parents of boys and girls aged from three to six from kindergartens in Valjevo (AM=4.59 of decimal year; SD=1.12). Testing of examinees was realized in January 2010. We applied the questionnaire which consisted of 36 items. By the method of Cronbach alfa coefficient relatively high inner consistency of applied instrument ($\alpha > 0.85$) was defined. Testing of statistically significant differences in distribution according to the gender and life age in the behavioral problems of children in set indicators was done according to non-parametric hi-square (χ^2) test with the risk probability of 5% ($p < 0.05$). Quantitative analysis emphasizes that behavioral problems (such as boisterous behavior) are manifested with male examinees. Certain types of behavior differ according to the age. Spite and stubbornness are more noticeable in preschool group, whereas disobedience and shyness were more represented in younger, middle and older preschool group. Understanding of psychological development of children with behavioral problems enables us to define unusual aspects of their behavior at any time. Obtained results supported theoretic assumptions on importance for research of socially unaccepted behavior of children in certain age and enabled defining certain direction that could be followed.

Key words: preschool children, aberrant behavior, gender, age.

* miroljub.ivanovic@gmail.com

ПРОМЕНЕ У ОДНОСУ ДРУШТВА ПРЕМА ДЕЦИ СА ТЕШКОЋАМА У РАЗВОЈУ

*Првослав Јанковић**

Педагошки факултет, Сомбор, Србија

Развојне сметње могу бити разноврсне и различитог степена испољавања. То зависи од природе сметње, склопа једне личности, њене животне историје, околности у којима је дошла на свет, одрасла и живела, од тренутних захтева средине и, коначно, од односа других особа или друштва у целини према особама са тешкоћама у развоју. У овом раду разматра се однос друштва према деци са сметњама у развоју од ранијих историјских епоха до данас. Указује се на различита тумачења развојних сметњи, начине превенције и могућности за откривање очуваних потенцијала како би ова деца постала уважени и равноправни чланови друштвене заједнице. Осврнућемо се и на то какав је био однос друштва према деци са сметњама у развоју у раздобљима које је Виготски означио као: *мистично* раздобље, раздобље *азилирања и сегрегације* и раздобље *социјалне интеграције*. Указује се на то да се однос друштва према овој деци постепено мењао и унапређивао. Посебан нагласак стављен је на промене у нашем друштву које су довеле до прихватања идеје о инклузивном образовању.

Кључне речи: друштво, дете са сметњама у развоју, инклузија, предшколска установа, школа.

* prof@ptt.rs

CHANGES IN THE ATTITUDE OF SOCIETY TOWARDS CHILDREN WITH DISABILITIES

*Prvoslav Janković**

Faculty of Pedagogy, Sombor, Serbia

Developmental disorders can be diverse and can have different levels of intensity. They can be influenced by the nature of the problem, personal traits, history, circumstances, environment, attitude of other people or society in general concerning the persons with developmental disabilities. The author of this paper investigates the attitude of society to children with disabilities from early historical epochs to the present day. The author points out different explanations of developmental disorders, measures of prevention and possibilities of detecting potentials of child that would help him become respected and equal member of society. Therefore, we are going to reconsider the attitude of society to children with disabilities during the periods marked by Vigotsky as *mystical* period, period of *azylum and segregation* and the period of *social integration*. We also try to point out that attitude of society to children with disabilities has changed and improved. We also emphasize changes in our society that led to acceptance of idea of inclusive education.

Key words: society, child with developmental disabilities, inclusion, kindergarten, school.

* prof@ptt.rs

**ПЕДАГОШКО-МЕТОДИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ САРАДЊЕ
ВАСПИТАЧА СА РОДИТЕЉИМА ДЕЦЕ
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ**

*Александар Јанковић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

С обзиром на бројне могућности и потребе сарадње између предшколске установе и породице детета са сметњама у развоју, намера нам је да у овом раду укажемо на нека стратешка педагошко-методичка решења која би могла резултирати добрим исходима. У циљу одређивања начина и поља сарадње са родитељима деце са сметњама у развоју неопходно је узети у обзир специфичности конкретне сметње коју дете има. Од васпитача се очекује да на основу праћења развоја детета информише, мотивише и укључи родитеље у активности које доприносе његовом напредовању и развоју. Предлажу се мере примарне и секундарне превенције, укључивање родитеља у одговарајуће програме помоћи детету, као и програм редукативних активности у зависности од конкретне сметње коју дете има. Сарадња са родитељима је професионална, саветодавна, кооперативна и емпатијска. Због тога је неопходно упознати и статус породице, односно њен образовни и професионални ниво, социоекономско стање, здравствени статус, структуру, динамизме као и све што би указивало на могућност да се породица укључи у одговарајуће програме помоћи детету.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, васпитач, родитељи, сарадња, педагошко-методичке стратегије сарадње.

* prof@ptt.rs

**PEDAGOGIC AND TEACHING STRATEGIES OF
COOPERATION BETWEEN PRESCHOOL TEACHERS
AND PARENTS OF CHILDREN WITH DISABILITIES**

*Aleksandar Janković**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

Taking into account numerous options and needs for cooperation between preschool teachers and families of children with disabilities, in this paper we emphasize some strategically pedagogic and teaching solutions that could have positive results. In order to define the way and the field of cooperation with parents of children with disabilities it is necessary to consider specific disabilities of a child. According to his observations, preschool teacher should inform, motivate and include parents in activities which contribute to child's development. They should apply measures of primary and secondary prevention; include parents in appropriate child supportive programs, as well as re-educative activities concerning specific disabilities of a child. Cooperation with parents should be professional, consultative, cooperative and emphatic. Thus, it is necessary to be acquainted with the status of a family, its educational and professional level, social and financial status, health status, structure, dynamism, as well as everything else that could help family take part in appropriate child supportive programs.

Key words: children with disabilities, preschool teacher, parents, cooperation, pedagogic and teaching strategies of cooperation.

* prof@ptt.rs

„ЛИБЕРТИНСКА“ ПЕДАГОГИЈА И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА НЕПРИЛАГОЂЕНЕ ДЕЦЕ У ВРТИЋУ

*Емил Каменов**
Нови Сад, Србија

Тема рада је социјализација неприлагођене деце у вртићу и утицај на њу „либертинске“ васпитне философије. Предшколски узраст је најпогоднији период за превентиван утицај на дечје понашање, ако се за њега успоставе дисциплински оквири који ће обезбедити праву слободу свим члановима колектива. То није у складу са поставкама „пермисивистичког подизања“ деце, које је против свих ограничења и циљног деловања у васпитању. То може имати лоше последице по дечји развој и васпитање. Да би се оне избегле, потребно је описати облике и утврдити узроке неприлагођеног понашања, као што су неадаптираност и несналажење у друштвеном окружењу, пасивизација, негативистичко понашање, негативна слика о себи, логореја итд.

Кључне речи: неприлагођена деца, „либертинска“ педагогија, социјализација.

* kamenov.dragon@gmail.com

“LIBERTINIAN” PEDAGOGY AND THE SOCIALIZATION OF THE MALADJUSTED CHILDREN IN KINDERGARTEN

*Emil Kamenov**,
Novi Sad, Serbia

Subject of this article is socialization of maladjusted children in kindergarten and consequences of “libertinian” educational philosophy on it. Preschool periode is the best for preventive influence on children's behavior if we establish the disciplinary frame provding a real liberty for all members of collective. This is not in harmony with principles of the “permissive upbringing” of children, which is against all limits and intentional acts in education. For preventing this it is necessary to describe forms and to find causes of maladjusted behavior, such as social disorientation and maladjustment, pasivisation, negativistic behavior, negative selfconcept, logorrhea, et.

Key words: maladjusted children, “libertinian” pedagogy, socialization.

* kamenov.dragon@gmail.com

**САВРЕМЕНИ МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП И ПРОГРАМ
ПОДРШКЕ ДЕЦИ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У ОКВИРУ
МЕТОДИКЕ ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА**

*Мирослава Којић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Кикинда, Србија

Аутор на основу сопственог искуства у раду, развија нови приступ у иницирању ликовног изражавања деце са сметњама у развоју и разрешавању акцидентне кризе кроз коју она пролазе због откривања „различитости“. Кроз више од тридесет година богатог педагошког искуства ауторка, као ментор за усмерену активност – ликовно васпитање (у предшколској установи), прилази сваком детету индивидуално и кроз њихов ликовни израз открива посебност њихове биопсихосоцијалне сфере. Један од основних закључака је да на предшколском узрасту не постоје деца која нису ликовно креативна, већ да нису довољно мотивисана да испоље своју социо-емоционалну способност и стабилност. Стимулисање деце са сметњама у развоју да се ликовно изразе захтева много стрпљења и искуства. Методички приступ је подразумевао проналажење начина да се „заробљени“ ликовни израз и скривена креативност подстакне речју, гестом, осмехом, стрпљењем и давањем значаја сваком детету понаособ. Дете под таквим околностима није стопљено у стереотипним оквирима традиционалне праксе, већ му је омогућено да се испољи у јединствености постојања. Овакав приступ се показао као врло ефикасан у раду са децом са сметњама у развоју. Многобројни примери из праксе доказују постојање савременог методичког приступа и програма подршке деци са сметњама у развоју који су произашли из праксе и стопили су се са теоријом.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, ликовни израз, савремени методички приступ и програм подршке.

* kojicki@sbb.rs

**CONTEMPORARY TEACHING METHODS AND SUPPORT
PROGRAMME IN ART TEACHING FOR CHILDREN
WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES**

*Miroslava Kojić**

Preschool Teacher Training College, Kikinda, Serbia

According to her own experience, the author develops new approach in initiating artistic expression of children with developmental disabilities and overcoming accidental crisis they experience because of detecting “differences”. During the thirty years period of her pedagogical experience as a mentor for guided activity – art teaching (in kindergartens), the author has approached each child individually and has discovered the uniqueness of their bio-psycho-social sphere through their artistic expression. Considering the preschool period, one of the basic conclusions is that there are no children lacking creativity in artistic sense, but it is possible that they are not motivated to express their socio-emotional ability and stability. Stimulating children with developmental disabilities to express themselves artistically requires patience and experience. The author of the paper tried to find the ways of stimulating “captured“ expression and hidden creativity with words, smile, patience and considering each and every child as important individual. In these conditions child is not merged into stereotypic frames of traditional practice and it can express its uniqueness. This approach proved to be very successful in work with children with developmental disabilities. Numerous examples of practice prove existence of contemporary teaching methods and support program for children with developmental disabilities arising from practice and linking practice to theory.

Key words: children with developmental disabilities, artistic expression, contemporary teaching methods and support programs.

* kojicki@sbb.rs

ДЕЦА СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ: МОГУЋНОСТИ И ДИЛЕМЕ

*Емина Копас-Вукашиновић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

У раду ће бити размотрене могућности укључивања деце са сметњама у развоју у редовне предшколске установе. То подразумева правилан избор игара и дидактичког материјала, примерених могућностима и интересовањима сваког детета у групи, као и адекватну организацију усмерених активности. У којој мери васпитач реално може остварити ове захтеве када је реч о детету са сметњама у развоју? На које препреке он наилази у планирању и реализацији циљева, задатака, садржаја и активности? Могући одговори на ова питања отварају многе дилеме одраслих, који се баве децом предшколског узраста. Полазећи од захтева Марије Монтесори да васпитач превасходно мора да „схвати ум детета“, да би могао да подстиче развој његових потенцијала, у раду ће бити представљен модел посматрања и откривања детета са сметњама у развоју. Овај модел може послужити васпитачима као упутство како да организованој игри прилагоде оваквом детету, а да при томе не спутавају развој потенцијала остале деце у групи. За научне раднике и истраживаче то је корак даље у откривању елемената подстицајне средине за учење у групи ментално разноликих.

Кључне речи: предшколско дете, развојна сметња, васпитач, образовне активности, игра.

*_ekopas@rcub.bg.ac.rs

CHILDREN WITH DISABILITIES IN KINDERGARTENS: POSSIBILITIES AND DILEMMAS

*Emina Kopas-Vukašinić**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

This paper discusses possibilities of inclusion of children with disabilities in realization of educational activities in regular kindergartens. This process includes adequate choice of toys and didactic materials suitable to possibilities and interests of each child in the group, as well as adequate organization of planned activities. In which extent can preschool teacher meet all these demands if it includes working with a child with disabilities? What are the obstacles he meets in planning and realization of goals, tasks, contents and activities? Possible answers to these questions open numerous dilemmas of adults who are involved in working with preschool children. We represent model of observation and detecting a child with disabilities taking Maria Montessori's demand that preschool teacher primarily has to "comprehend the mind of a child" as departure point. This model could be used as instruction for adjustment of organized play to a child with disabilities, whereas it does not limit potentials of other children in the group at the same time. For scientists and researchers this model represents one step forward in further discovering elements of stimulating environment for learning within the group which includes children with different mental abilities.

Key words: preschool child, developmental disability, preschool teacher, educational activities, play.

* ekopas@rcub.bg.ac.rs

**ПОДРШКА ДЕЦИ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У
ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ
„РАДОСНО ДЕТИЊСТВО“, НОВИ САД**

*Марина Копривица**, *Хајналка Јакишић* и *Жана Ердељан*
Предшколска установа „Радосно детињство“, Нови Сад, Србија

У Предшколској установи „Радосно детињство“ реализује се посебан програм подршке деци са сметњама у развоју. Сваке Програмске године на основу Оперативног плана реализују се следеће активности: евиденција деце на основу запажања васпитача и процене психолога, саветодавно-инструктивни рад са васпитачима, стручним сарадницима и родитељима, индивидуални рад са децом са сметњама, сарадња са службама унутар установе, сарадња са локалном заједницом и стручно усавршавање. У циљу свеобухватне подршке деци, у сарадњи са школом, израђују се Индивидуални планови подршке, обезбеђују индивидуални третмани у школи, као и укључивање деце са сметњама у развоју у редовне групе установе. Индивидуални план подршке подразумева тимски рад васпитача, родитеља, стручних сарадника и дефектолога школе. На основу процене тренутног функционисања детета дефинишу се подручја подршке, циљеви и задаци који се остварују планираним активностима васпитача и родитеља детета. Активности прилагођене могућностима и потребама детета у складу су са недељним и месечним плановима васпитача. Оваква врста подршке пружа се тренутно малом броју деце у односу на реалне потребе, али ће наша досадашња искуства омогућити успешнију и свеобухватнију реализацију инклузивних активности предвиђених новим законима у области образовања и васпитања.

Кључне речи: инклузивно образовање, деца са сметњама у развоју, индивидуални план подршке, предшколска установа, тимски рад.

* rastemozajedno@gmail.com

**SUPPORT TO CHILDREN WITH DISABILITIES
IN KINDERGARTEN “RADOSNO DETINJSTVO”, NOVI SAD**

*Marina Koprivica**, *Hajnalka Jakšić* and *Žana Erdeljan*
Preschool Institution „Radosno detinjstvo“, Novi Sad, Serbia

Special program of support to children with disabilities is realized in kindergarten “Radosno detinjstvo“. Following activities are realized each year according to Operative plan: recording of children according to preschool teacher observations and estimation of psychologist, advisory and instructive work with preschool teachers, expert assistants and parents, individual work with children with disabilities, cooperation with services of local community and professional training. In order to support the children, individual supporting plans are made in cooperation with school, individual treatments in schools are organized, and children with disabilities are included in regular groups. Individual supporting plan includes team work of preschool teachers, parents, expert assistants and special educator. According to the estimation of child’s functioning, goals and tasks are defined and realized in planned activities of preschool teachers and child’s parents. Activities adapted to the possibilities and needs of a child are harmonized with weekly and monthly plans of preschool teachers. This kind of support is given to relatively small number of children in comparison to real needs, but gained experience can enable more successful realization of inclusive activities planned by new laws in the field of education.

Key words: inclusive education, children with disabilities, individual supporting plan, kindergarten, team-work.

* rastemozajedno@gmail.com

ВРТИЋ И ШКОЛА ПО МЕРИ ДЕТЕТА: ПИЛОТ ПРОЈЕКАТ ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА

*Дијана Копуновић**

Предшколска установа “Наша радост”, Суботица, Србија

Важна препорука из Конвенције о правима детета УН и свих других докумената који су засновани на Конвенцији јесте да програмски и организационо предшколске установе и школе буду тако организоване да свако дете (обдарено, просечних и снижених способности) добије шансу да развије своје потенцијале. Подршку за остваривање ових циљева дају пилот-пројекти инклузивног образовања. У раду је приказан пилот-пројекат инклузивног образовања „Школа по мери детета“, који се од 2000. године реализује у Предшколској установи „Наша радост“ у Суботици, а од 2003. године и у две основне школе у Суботици и Београду. Активности у оквиру овог пројекта подразумевале су одређене програмске модификације, организовање додатне едукације васпитача, учитеља и наставника, као и активности у циљу развијања партнерског односа са родитељима деце са сметњама у развоју. Поменуте активности нису биле намењене само деци са сметњама у развоју, већ и њиховим вршњацима без сметњи у развоју и подразумевале су прилагођавање вртића и школе потребама и могућностима све деце. Резултати су охрабрујући и показују да је могуће успешно организовати васпитно-образовни рад и наставу у коју су укључена деца са сметњама у развоју. Стварање позитивне социо-емоционалне климе у групи и одељењу као и израда индивидуалних образовних планова доводи до лакше и успешније адаптације деце са сметњама у развоју.

Кључне речи: пилот-пројекат инклузивног образовања, деца са сметњама у развоју, предшколска установа, школа.

* dkopunovic@gmail.com

**KINDERGARTENS AND SCHOOLS ACCORDING TO
CHILDREN NEEDS – PILOT PROJECT
OF INCLUSIVE EDUCATION**

*Dijana Kopunović**

Preschool Institution “Naša radost”, Subotica, Serbia

Significant recommendation of UN Convention on children rights, as well as of other documents based upon this Convention, is that kindergartens and schools should be organized in that way that each child (talented, average, child with lower abilities) should be given opportunity to develop its potentials. Pilot projects of inclusive education help in achievement of these goals. This paper presents pilot project of inclusive education “School according to the child needs“ which has been realized in kindergarten „Naša radost“ in Subotica since 2000, and in two primary schools in Subotica and Belgrade since 2003. The activities included certain modifications of the programme, additional training and education of preschool teachers, elementary school teachers and teachers, as well as the activities which encouraged partnership with parents of children with special needs. These activities were not intended for children with disabilities only, but for their peers, too, whereas it was assumed that kindergarten and school should be adapted to the needs of all children. Obtained results are quite encouraging and show it is possible to organize educational work which includes children with special needs. Positive social and emotional atmosphere within the group, or within class, as well as making of individual educational plans ensure easier and more successful adaptation of children with disabilities.

Key words: pilot project of inclusive education, children with disabilities, kindergarten, school.

* dkopunovic@gmail.com

ПРИМЕР ВАСПИТАЧКЕ ШКОЛЕ СА ИНКЛУЗИВНИМ ЕТОСОМ

*Загорка Марков**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Кикинда, Србија

Једна од основних претпоставки за инклузивно васпитање и образовање у предшколској установи јесте адекватна оспособљеност васпитача за рад са децом са сметњама у развоју. У раду је приказано како спровођење инклузивног васпитања и образовања у предшколској установи може да утиче на промене у иницијалном образовању васпитача у Кикинди. Промене на нивоу Високе школе за образовање васпитача подразумевале су увођење нових студијских предмета који својим садржајима обухватају проблематику инклузивног образовања. Осим стручних изучавања у оквиру предмета, школа организује и разноврсне активности у виду предавања и трибина, укључујући стручњаке различитих профила, родитеље деце са сметњама, као и представнике локалне заједнице. Промене у оквиру ове школе довеле су и до сарадње предшколске установе са редовним и специјалним основним школама.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, инклузија, предшколска установа, висока школа.

* zaga60@beotel.net

EXAMPLE OF PRECHOOL TEACHER TRAINING COLLEGE WITH INCLUSIVE ETHOS

*Zagorka Markov**

Preschool Teacher Training College, Kikinda, Serbia

One of the main assumptions for inclusive education in kindergarten is adequate training of preschool teachers for dealing with children with disabilities. This paper presents the way in which realization of inclusive education in kindergarten can influence changes in the initial education of preschool teachers in Kikinda. Changes in Preschool Teacher Training College involved introduction of subjects which include the question of inclusive education. Besides professional study within the subject field, college organizes different activities such as lectures and discussions, which involve different experts, parents of children with disabilities, and representatives of local community. These changes led to cooperation of kindergarten with regular and special primary schools.

Key words: children with disabilities, inclusion, kindergarten, college.

* zaga60@beotel.net

**ОСПОСОБЉАВАЊЕ ВАСПИТАЧА ЗА УЛОГЕ
ПОСМАТРАЧА И ДИЈАГНОСТИЧАРА: НЕКА ИСКУСТВА
У ШКОЛИ ЗА ВАСПИТАЧЕ**

*Гордана Мијаиловић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

Инклузивна васпитна пракса захтева од васпитача развијену способност опсервације и интерпретације дечјег понашања, уочавање изузетности, уважавање дечјих индивидуалних потреба и интересовања и обликовање васпитно-образовног процеса у складу са тим потребама. Иницијално образовање васпитача треба да буде у функцији оспособљавања васпитача за такве улоге и задатке. Позивајући се на нека истраживања остваривања инклузије у нашој средини, као и изјаве практичара, аутор указује да се препреке том процесу, између осталог, налазе управо у недовољној обучености васпитача, што упућује на слабости и недостатке иницијалног образовања. То се посебно односи на недовољну обуку за улоге васпитача као посматрача и дијагностичара. У раду се разматра значај и могућности оспособљавања студената, будућих васпитача за примену техника и инструмената систематског и феноменолошког посматрања и бележења података о понашању деце (посебно у игровним активностима) и праћењу њиховог развоја и напредовања. Значај се види у могућностима објективног упознавања и разумевања детета, ослобађању од предрасуда и очекивања у односу на дете, прикупљању података за доношење одлука о васпитним интервенцијама и програму који ће подржавати развој деце са сметњама у развоју. Могућности, које се овде презентују, као модел оспособљавања васпитача за улоге посматрача и дијагностичара, базирају се на искуствима аутора у раду са студентима Високе школе струковних студија за образовање васпитача у Сремској Митровици.

Кључне речи: инклузија, иницијално образовање, васпитач, посматрач, дијагностичар, деца са сметњама у развоју.

* gordanazmijailovic@gmail.com

**TRAINING OF PRESCHOOL TEACHERS FOR THE ROLE
OF OBSERVER AND DIAGNOSTICIAN: EXPERIENCE
OF PRESCHOOL TEACHER TRAINING COLLEGE**

*Gordana Mijailović**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

Inclusive educational practice requires teacher to develop ability to observe and interpret child's behavior, to notice exceptional behavior, respect children's individual needs and interests and plan educational process according to these conditions. Initial education of preschool teachers should train preschool teachers for these tasks and roles. Citing the results of research done in the field of inclusion so far and considering the statements of practitioners, the author emphasizes that inadequate training of preschool teachers represents one of the main obstacles and points out some weaknesses of initial education. This refers especially to insufficient training of preschool teachers for the role of observer and diagnostician. The author of the text considers the importance and possibilities of student training for implementation of systematic and phenomenological observation and making notes on child's behavior (especially during the play) and observation of their development and improvement. True understanding of a child, unprejudiced attitude and realistic expectations, information gathering for decision making on educational interventions and program which would support development of children with disabilities are considered to be extremely important. Possibilities presented in this paper as model of teacher training for the role of observer and diagnostician are based upon author's experience in practice work with students of Preschool Teacher Training College in Sremska Mitrovica.

Key words: inclusion, initial education, preschool teacher, observer, diagnostician, children with disabilities.

* gordanazmijailovic@gmail.com

СТАВОВИ ВАСПИТАЧА О ИНКЛУЗИЈИ ДЕЦЕ ОМЕТЕНЕ У МЕНТАЛНОМ РАЗВОЈУ

*Мирјана Николић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

Вероника Катрина-Митровић

Здравствени центар „др Миленко Марин“, Лозница, Србија

У циљу идентификовања ставова о инклузији ментално ометене деце у редовне групе вртића, извршено је истраживање које је обухватило 74 васпитача предшколске установе „Бамби“ у Лозници која није укључена у пројекте о инклузији нити су васпитачи похађали програме стручног усавршавања у вези са инклузијом. У истраживању је коришћена скала процене Ликертовог типа сачињена од 13 тврдњи. Највећи проценат васпитача сматра да није упознат са начинима спровођења инклузије и да нема довољно знања и компетенција. Нису сигурни у мотивацију родитеља деце ометене у менталном развоју за сарадњу, као ни у мотивацију родитеља остале деце да подрже инклузију. Васпитачи највише брину да би боравак ометеног детета могао угрозити безбедност друге деце. Основну препреку виде у великим групама, а главну шансу у подршци локалне заједнице, тимском раду и укључивању дефектолога у рад са васпитачем. Предностима сматрају шансе деце ометене у менталном развоју да боље напредују учествујући у неким активностима заједно са осталом децом. Резултати указују на неопходност укључивања предшколске установе „Бамби“ у различите облике стручног усавршавања, у циљу освешћивања и едукације свих актера и започињање процеса инклузивног образовања.

Кључне речи: инклузија, деца ометена у менталном развоју, ставови васпитача, стручно усавршавање.

* vs.mirjana.nikolic@gmail.com

**PRESCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS
THE INCLUSION OF THE CHILDREN
WITH MENTAL DISABILITIES**

*Mirjana Nikolić**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

Veronika Katrina-Mitrović

Medical Center „dr Milenko Marin“, Loznica, Serbia

In order to identify attitudes towards the inclusion of the children with mental disabilities in regular preschool groups, the authors carried out the study which included 74 preschool teachers who work in “Bambi” kindergarten in Loznica. Kindergarten “Bambi” is not included in the projects of inclusion, nor did the preschool teachers attend any professional training. Liquert’s scale with 13 statements was applied in this study. The greatest percent of preschool teachers considers themselves unfamiliar with putting the process of inclusion into practice and that there is a lack of knowledge and competencies. They also doubt motivation of parents of children with mental disabilities for cooperation as well as the motivation of parents of other children to support inclusion. Teachers’ greatest concern is that children with mental disabilities would endanger safety of other children. Groups with large number of children represent the greatest obstacle, whereas support of the local authorities is seen as the main opportunity, as well as team work and cooperation of special education teacher with preschool teachers. The opportunity of children with mental disabilities to achieve better results if they are included in mutual activities with healthy children is considered to be one of the advantages. The results emphasize the need for kindergarten “Bambi” to be included in different forms of professional training in order to raise the awareness and educational level of all participants and the need for putting the process of inclusive education into practice.

Key words: inclusion, children with mental disabilities, preschool teacher’s attitudes, professional training.

* vs.mirjana.nikolic@gmail.com

КОМПЕТЕНЦИЈЕ ВАСПИТАЧА У ИНКЛУЗИВНИМ ПРОГРАМИМА

*Славица Павличевић**

Висока школа струковних студија за васпитаче, Крушевац, Србија

Анализом садржаја наших и иностраних Студијских програма иницијалног образовања васпитача, долазимо до низа компетенција, неопходних у реализацији и евалуацији инклузивних програма. Основне компетенције (знања, вештине и умења која омогућавају васпитачу преузимање професионалних улога у инклузивном програму) обухватају: прихватање основних принципа и вредности инклузивног васпитања и образовања и њихова промоција у широј друштвеној заједници; изграђена знања неопходна за практичну примену инклузивне концепције, засноване на интегративној педагогији; оспособљеност за дидактичко структурирање и методичко артикулисање васпитања и образовања деце са сметњама у развоју (креирање инклузивне средине за учење и подстицање свих аспеката развоја детета, проналажење подршке и осигуравање услова за остваривање програма кроз партнерски однос са родитељима и стручњацима); оспособљеност за тимски рад при опсервацији и дијагностиковању посебних образовних потреба (укључујући и даровитост), при посматрању, процењивању и изради индивидуалних планова подучавања; изграђене вештине фасилитатора и медијатора, са развијеним критичким мишљењем и изграђеним интерактивним и партиципацијским моделима, методама и техникама рада (активно слушање, игре улога, рад у малим групама и радионице). Евидентно је да основне студије за васпитаче не покривају све неопходне компетенције и да постоји потреба за даљим специјалистичким образовањем васпитача за рад са децом са сметњама у развоју, као и за континуираним стручним усавршавањем.

Кључне речи: васпитач, компетенције, вештине, инклузивни програм.

* pavlicevic@vaspks.edu.rs

COMPETENCIES OF PRESCHOOL TEACHERS IN INCLUSIVE PROGRAMS

*Slavica Pavličević**

Preschool Teacher Training College, Kruševac, Serbia

The analysis of the contents of our and foreign study programs of initial education of preschool teachers leads us to the number of competencies necessary for the realization and evaluation of inclusive programs. Basic competencies (knowledge, skills and abilities which enable preschool teacher to take professional role in inclusive program) include: acceptance of the basic principles and values of inclusive education and their promotion in society; existence of previous knowledge necessary for the practice of inclusive conception based upon integrative pedagogy; capacity for didactic structuring and articulation of education of children with disabilities (creating inclusive environment for learning and stimulation of all aspects of child's development, finding support and maintaining of conditions for program realization based upon partnership with parents and experts); capacity for team work used for observation and diagnosis of special educational needs (including gifted pupils, too), through evaluation and making of individual teaching plans; facilitating and mediating skills, ability of critical thinking and developed interactive and participating models, methods and techniques (active listening, role play, activities in small groups and workshops). It is evident that basic studies of preschool teachers do not include all necessary competencies. Thus, further specialist studies of preschool teachers for dealing with children with disabilities should exist, as well as continuing professional training.

Key words: competencies, skills, team work, facilitator, active listening.

* pavlicevic@vaspks.edu.rs

**ИНТЕГРИСАНИ ПРЕДШКОЛСКИ КУРИКУЛУМ
И МОГУЋИ ПРИСТУП УКЉУЧИВАЊУ ДЈЕЦЕ
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У РЕДОВНУ
ПРЕДШКОЛСКУ УСТАНОВУ**

*Перо Спасојевић**

Педагошки факултет, Бијељина, Република Српска

Даница Мојић

Дјечији вртић „Чика Јова-Змај“, Бијељина, Република Српска

Аутори се баве реалним проблемима праксе предшколских установа у контексту укључивања дјеце са сметњама у развоју у редовне програме дјечијих вртића. С једне стране, ријеч је о тешкоћама на које дјеца могу наићи у „свом новом окружењу“, имајући у виду природу и степен развојне сметње, а с друге стране, ради се о проблемима који су условљени припремљеношћу саме предшколске установе за овај процес. За разлику од традиционалних предшколских програма у којима је нагласак на поучавању и садржајима учења, аутори се залажу за развојне програме у којима је дијете актер сопствене изградње и који подразумевају примену индивидуализованог и диференцираног приступа учењу. Аутори истичу значај улоге вршњачке групе, као и важност сарадње васпитача, родитеља и стручњака различитих профила и њихово заједничко укључивање у „интервенишуће активности“ којима се пружа подршка дјеци са сметњама у развоју.

Кључне ријечи: дјеца са сметњама у развоју, предшколски програми, васпитачи, индивидуализовани приступ.

* spero@teol.net

**INTEGRATED KINDERGARTEN CURRICULUM
AND POSSIBLE APPROACHES TO INCLUSION OF CHILDREN
WITH SPECIAL NEEDS IN REGULAR KINDERGARTENS**

*Pero Spasojević**

Faculty of Pedagogy, Bijeljina, Republic of Srpska

Danica Mojić

Kindergarten „Čika Jova-Zmaj“, Bijeljina, Republic of Srpska

The authors deal with real problems of practice in kindergartens which refer to inclusion of children with special needs in regular programs in kindergartens. They deal with the difficulties children meet in “new environment”, taking the nature and the level of developmental disorder into account, as well as with problems caused by readiness of kindergarten to apply this process. The authors emphasize importance of developmental programs which include child as factor of its own development and apply individualized and differentiated approach to learning process in comparison to traditional preschool programs which emphasized teaching and learning contents. The authors emphasize the important role of peers as well as cooperation between preschool teachers, parents and experts from different fields and their mutual engagement in “intervening activities” that would give support to children with disabilities.

Key words: children with disabilities, preschool programs, preschool teacher, individualized approach.

* spero@teol.net

**ПЕДАГОШКА ДИЈАГНОСТИКА: БИТАН ЧИНИЛАЦ
ЕФИКАСНИЈЕГ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА
У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ И ШКОЛИ**

*Борислав Станојловић**
Београд, Србија

Рано и ваљано дијагностиковање проблема и тешкоћа у развоју, учењу и понашању деце представља полазну основу и битну предпоставку за њихово предупредњење или отклањање, а тиме и побољшање ефикасности васпитно образовног рада са децом. Делотворнија је интервенција и блаже су последице када се одређени проблеми у развоју, учењу и понашању што раније открију, у моменту њиховог јављања, него када се примењују одређене педагошке и друге мере на њиховом отклањању. Отуда и потреба да са применом педагошке дијагностике треба почети што раније, још у предшколском периоду и у континуитету наставити у каснијим развојним периодима. У раду се указује на неке битне предпоставке успешне примене педагошке дијагностике у васпитно-образовном процесу и на могуће мере и активности које могу допринети побољшању квалитета и ефикасности васпитно-образовног рада у предшколској установи и школи.

Кључне речи: педагошка дијагностика, деца са сметњама у развоју, предшколска установа, школа.

* svetlsta@scnet.rs

**PEDAGOGIC DIAGNOSTICS – IMPORTANT FACTOR OF
MORE EFFICIENT EDUCATIONAL WORK
IN KINDERGARTENS IN SCHOOLS**

*Borislav Stanojlović**
Belgrade, Serbia

Early and adequate diagnosis of developmental, learning and behavioral problems and difficulties represents basis and significant assumption of their prevention or removal and higher efficiency of educational work with children. If certain developmental, learning and behavioral problems are noticed in early phase, consequences are smaller than if pedagogic and other measures for their removal were applied. Thus, pedagogic diagnostics should be applied early, in preschool period and it should be continued in later developmental periods. This paper emphasizes some of important assumptions of successful pedagogic diagnostics in educational process as well as possible measures and activities that could contribute to better quality and efficiency of educational process in kindergartens and schools.

Key words: pedagogic diagnostics, children with disabilities, kindergarten, school.

* svetlsta@scnet.rs

**ПЕДАГОШКО-МЕТОДИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ВАСПИТАЧА
КАО ПРЕДУСЛОВ ОСТВАРИВАЊА ИНКЛУЗИВНОГ
ПРОГРАМА У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ**

*Власта Сучевић**

Педагошки факултет, Сомбор, Србија

Инклузија подразумева пружање једнаких права и могућности, као и задовољавање специфичних образовних и ширих друштвених потреба појединаца. Укључивање деце са сметњама у развоју у редовне предшколске установе и остваривање инклузивног програма изискује висок степен професионалности, стручности, сарадљивости и одговорности запослених, посебно васпитача који су директни носиоци васпитно-образовног процеса. У случају остваривања инклузивног програма захтеви који се постављају пред васпитача су огромни и захтевају висок степен компетенција. Педагошко-методичке компетенције обухватају знање и вештине посредовања научних чињеница у васпитно-образовном процесу. Под педагошко-методичким компетенцијама васпитача подразумева се познавање и примена педагошко-методичке теорије и праксе, способност поучавања и праћења, сналажења, креирање образовних садржаја, разумевање социјалних и других околности, комуникација са родитељима, добро познавање плана и програма и др. У раду је приказан преглед педагошко-методичких компетенција васпитача неопходних за укључивање васпитача у инклузивни програм рада. Предмет овог рада управо је преглед компетенција, по пољима и наводима разних аутора, те конкретизовање тих компетенција на један инклузивни програм рада.

Кључне речи: васпитач, педагошко-методичке компетенције, предшколска установа, инклузија, инклузивни програм.

* vlastasucevic@sbb.co.rs

**PEDAGOGIC AND TEACHING COMPETENCIES
OF PRESCHOOL TEACHERS AS PRECONDITION
OF INCLUSIVE PRACTICE IN KINDERGARTENS**

*Vlasta Sučević**

Faculty of Pedagogy, Sombor, Serbia

Inclusion implies equal rights and options, as well as fulfillment of specific educational and other social needs of an individual. Inclusion of children with disabilities and implementation of inclusive program in regular kindergartens demand high level of professional competencies, expertise, cooperation and responsibility of all employees, especially of preschool teachers who are directly responsible for educational process. Pedagogic and teaching competencies of preschool teacher imply both theoretical and practical knowledge, the ability to teach and observe, to create educational contents, understand social and other factors, communicate with parents, as well as to be familiar with the curriculum. This paper presents pedagogic and teaching competencies of preschool teachers necessary for their involvement in the process of inclusion. The aim of the paper is to give survey of these competencies, according to different authors, as well as to make them concrete in the field of inclusive education.

Key words: preschool teacher, pedagogic and teaching competencies, kindergarten, inclusion, inclusive education.

* vlastasucevic@sbb.co.rs

ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ
У РЕДОВНОЈ ШКОЛИ

EDUCATION OF CHILDREN WITH DISSABILITIES
IN REGULAR SCHOOL

УТИЦАЈ СОЦИЈАЛНИХ ФАКТОРА НА ПОЈАВУ СМЕТЊИ У РАЗВОЈУ ОСНОВНОШКОЛСКЕ ДЕЦЕ И ИНКЛУЗИЈА

*Радмила Богосављевић**

Педагошки факултет, Сомбор, Србија

Синтагма деца са посебним потребама, некада се користи само када се говори о детету са сметњама у развоју, међутим, ова категорија деце је много шира и у њу, поред деце са сметњама у развоју, спадају и деца са поремећајима у понашању, деца са емоционалним поремећајима, деца са тешким хроничним обољењима, деца без родитељског старања, злостављана деца, деца ометена ратом, расељена и избегла деца, даровита деца, као и деца из социјално, културно и материјално депривираних средина. У овом раду бавимо се овом последњом категоријом деце са посебним потребама, тј. испитивањем утицаја лоших социјалних фактора на појаву сметњи у развоју деце млађег основношколског узраста и могућностима за успешно укључивање овакве деце у образовни систем, пре свега, предшколског и основношколског нивоа. Ова деца често бивају категорисана као недовољно способна да се укључе у редовну основну школу. Истраживања потврђују да лоши средински услови и депривација у разним сегментима социјалног, а првенствено, породичног живота, лоше утичу на укупан развој детета. То су показали и резултати Националног тестирања, дати у студији *Једнак приступ квалитетном образовању у Србији*, где се наводи да су ромски ученици, након три године школовања далеко испод просека својих вршњака не-ромске националности. Овакви налази упућују на то да узроке заостајања у образовању код ове деце треба тражити у нижем социо-економском статусу породица, културно депривираној средини, слабијем квалитету образовања услед нередовног похађања. Циљ овог рада је да укаже на проблем сегрегације деце из депривирајућих средина и укаже на могућности друштвене подршке овој деци. У том правцу се сагледава значај и могућности инклузије и инклузивног друштва, у којем свака особа мора бити прихваћена и имати шансе за успех, па и она деца са сметњама у развоју, чије сметње су последица утицаја лоших социјалних фактора.

Кључне речи: деца са посебним потребама, деца са сметњама у развоју, образовање ромске деце, социјално-културна депривација.

* radmilabogos@gmail.com

IMPACT OF SOCIAL FACTORS ON DEVELOPMENTAL DISABILITIES OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN AND INCLUSION

*Radmila Bogosavljević**
Faculty of Pedagogy, Sombor, Serbia

The phrase “children with disabilities” sometimes refers only to children with developmental disabilities, but this category is much broader. Besides children with developmental disabilities it includes children with behavioral or emotional problems, chronic diseases, children without parents, abused children, refugees, gifted children, as well as children from socially, culturally and economically deprived environment. This paper deals with the last category of children with special needs, i.e. with investigation of the impact of negative social factors on developmental disabilities of younger school children, as well as with the possibilities of their inclusion in educational system. These children are often categorized as incapable to attend regular primary schools. The studies show that negative social factors and deprivation in different segments of social, especially family life, have negative impact on general development of a child. The results of National testing, presented in the *Availability of quality education for everyone in Serbia*, proved this. This study shows that Gypsy pupils, show lower school achievement than their peers after first three years of their schooling. These results point out that causes for this situation should be found in lower social and financial status of their families, culturally deprived environment, lower quality of education caused by truancy etc. The aim of the paper is to emphasize the problem of the segregation of children from deprived environment, as well as the possibilities to give them social support. Thus, the importance and possibilities of inclusion and inclusive society should be seen in this manner, whereas each person has to be accepted and be given chances to succeed, including the children with developmental disabilities, whose problems are caused by negative impact of social factors.

Key words: children with special needs, children with developmental disabilities, education of Gypsy children, social and cultural deprivation.

* radmilabogos@gmail.com

КООПЕРАТИВНЕ ТЕХНИКЕ УЧЕЊА: НАЧИН ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА СТЕРЕОТИПА О УЧЕНИЦИМА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

*Ивана Берих**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Једна од важнијих препрека у прихватању ученика са сметњама у развоју јесте и присуство различитих врста стереотипа о овој категорији ученика. У овом раду се расправља о присуству стереотипа о ученицима са сметњама у развоју, последицима које стереотипи изазивају и начинима на које је могуће превазићи те стереотипе у образовно-васпитној пракси. Деца са сметњама у развоју показују изузетну осетљивост на деловање стереотипа, јер таква врста уверења „прети“ да угрози њихове потребе, мотиве и потенцијале. Услед интернализације распрострањених стереотипа, код деце се јављају различите негативне реакције као што су осећај кривице, низак ниво самопоштовања, мотивације и образовних аспирација, као и неадекватно школско постигнуће које није одраз њихових стварних могућности. Један од ефикаснијих начина за ублажавање и превазилажење стереотипа о овој категорији деце јесте примена кооперативних техника учења. Ове технике учења доприносе да вршњаци развијају позитивније ставове према ученицима са сметњама у развоју, да успостављају боље међусобне односе и да ученици са сметњама у развоју постижу боље резултате у учењу. Начин да се повећа ниво учешћа ученика са сметњама у развоју јесте прилика да подједанко дају допринос раду на заједничким пројектима и остваривању заједничког циља у групи. Такође, примена кооперативних техника подразумева да је атмосфера отворена, сигурна и пријатна за све, да је контекст и садржај учења стереотипно неутралан и да се уважавају принципи успешне комуникације.

Кључне речи: стереотипи, ученици са сметњама у развоју, кооперативне технике учења.

* idjeric@rcub.bg.ac.rs

COOPERATIVE LEARNING TECHNIQUES: WAY OF OVERCOMING STEROTYPES ABOUT PUPILS WITH DISABILITIES

*Ivana Đerić**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Stereotypes about pupils with disabilities are one of the greatest obstacles of their acceptance. This paper discusses stereotypes about pupils with disabilities, their consequences and possible ways of their overcoming in educational practice. Children with disabilities are very sensitive to stereotypes because this kind of attitudes is considered to be “threat” to their needs, motives and potentials. Because of internalization of these stereotypes children show negative reactions such as feeling of guilt, low level of self-respect, motivation, and educational aspirations, as well as inadequate academic achievement which does not reflect their real possibilities. One of the efficient ways in overcoming these stereotypes is application of cooperative learning techniques. These techniques contribute to developing positive attitudes of other children to pupils with disabilities, to their better mutual relationship and to better results of pupils with disabilities. Level of involvement of pupils with special needs can be raised if they participate in mutual projects and contribute towards the achievement of mutual goal. Cooperative techniques demand open, friendly and pleasant atmosphere, neutral learning context and content, as well as respect of the principles of successful communications.

Key words: stereotypes, pupils with disabilities, cooperative learning techniques.

* idjeric@rcub.bg.ac.rs

СТАВОВИ НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА РЕДОВНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ПРЕМА ДЕЦИ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

*Рајка Бевић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

У раду су представљени резултати истраживања чији је основни циљ био да се испитају ставови наставника и ученика основних школа да прихвате децу са сметњама у развоју. У истраживању је учествовало 205 наставника и 471 ученик петог разреда из десет основних школа са територије Србије. Циљ је реализован кроз: (а) испитивање ставова наставника и ученика према заједничком школовању са децом која имају сметње у развоју; и (б) испитивање спремности наставника и ученика да прихвате децу са сметњама у развоју, у зависности од укључености/неукључености у пројекте инклузивног образовања. Наставници испољавају позитивне ставове према заједничком школовању, с тим што више од половине њих сматра да је у том процесу неопходан селективни приступ према врсти и степену развојне сметње. Они подржавају заједничко школовање са хуманистичког становишта, али су забринути за академски успех одељења у која су укључени ученици са сметњама у развоју. Анализа резултата указује на постојање спремности ученика да прихвате децу са сметњама у развоју. Позитивније ставове према овој деци испољили су наставници и ученици чије су школе укључене у пројекте инклузивног образовања. То имплицира потребу за укључивањем школа у сличне пројекте и омогућавање непосредног контакта наставника и ученика са децом која имају сметње у развоју.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, инклузивно образовање, ставови наставника и ученика, основна школа.

* rdjevic@rcub.bg.ac.rs

ATTITUDES OF TEACHERS AND PUPILS OF REGULAR PRIMARY SCHOOL TO CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

*Rajka Đević**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

This paper presents the results of the study whose basic aim was to investigate attitudes of teachers and pupils of primary schools to accept children with disabilities. The research included 205 teachers and 471 pupils of the fifth grade from ten primary schools in Serbia. The aim of the study was carried out through: (a) investigation of teachers' and pupils' attitudes towards the mutual education with children with disabilities; and (b) investigation of teachers' and pupils' readiness to accept children with disabilities according to school involvement in the process of inclusion. Teachers support mutual education, whereas more than a half of them consider selective approach to be necessary in the process. They support mutual education from humanistic approach, but they are worried about class success in general if children with special needs are included. The analysis of the results shows the readiness of pupils to accept children with special needs. Teachers and pupils who attend schools which are included in the process of inclusive education are generally more positive. It implies the need for school involvement in similar projects and immediate contact of teachers and pupils with children with disabilities.

Key words: children with disabilities, inclusive education, teachers' and pupils' attitudes, primary school.

* rdjevic@rcub.bg.ac.rs

ДА ЛИ РЕДОВНА ОСНОВНА ШКОЛА ПОБОЉШАВА СОЦИЈАЛНУ УМРЕЖЕНОСТ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

*Рајка Ђевић**, *Владимир Џиновић* и *Ивана Ђерић*
Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

У раду се упоређују својства друштвене умрежености деце са сметњама у развоју која похађају специјалну и редовну основну школу. Адекватан лични развој зависи од тога колико дете успешно проширује мрежу социјалних односа у којој може да задовољи све разноврсније потребе. Значајан проблем је, што се деца са сметњама у развоју претежно ослањају на мали број особа (породица и наставник) и што се суочавају са тешкоћама да укључе нове особе као „ресурсе“ за задовољавање властитих потреба. Ово експлоративно истраживање има за циљ да испита сличности и разлике између деце са сметњама у развоју у специјалној и редовној основној школи, које се односе на бројност и разноврсност социјалних ресурса, као и њихову адекватност за задовољавање дететових потреба. Користићемо квалитативну технику Мрежа зависности коју ћемо задавати у форми интервјуа. У истраживању ће учествовати тридесеторо следе и слабовиде деце, као и деце са телесним инвалидитетом, која ће бити подељена у два узорка: деца са сметњама у развоју у редовној основној школи (N=15) и деца са сметњама у развоју у специјалној школи (N=15). Очекујемо да ће деца са сметњама у развоју у редовној основној школи, за разлику од деце која похађају специјалну школу, проширити друштвену мрежу релативно малим бројем социјалних ресурса (вршњаци типичног развоја), али ће ти ресурси бити важни за задовољавање оних социјалних потреба које деца у специјалној школи теже задовољавају.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, инклузија, мрежа зависности.

* rdjevic@rcub.bg.ac.rs

**DOES REGULAR PRIMARY SCHOOL POSITIVELY
INFLUENCES SOCIAL INTEGRATION
OF CHILDREN WITH DISABILITES**

Rajka Đević, Vladimir Džinović and Ivana Đerić*
Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

The authors of the paper compare characteristics of social integration of children with disabilities who attend special and regular primary schools. Appropriate personal development depends on child's ability to expand social relations which can satisfy different needs. Children with disabilities generally communicate with few people (members of a family, teacher) and they face the difficulty to include other people as "resources" to satisfy their needs. The aim of this study is to investigate similarities and differences between children with disabilities in special and regular primary schools which refer to diversity and number of social resources, as well as their adequacy to satisfy child's needs. Dependency greed was applied as qualitative technique in a form of interview. The research will include 30 blind children and children with poor vision, as well as children with physical handicap, who will be divided in two samples: children with disabilities in regular primary school (n=15) and children with disabilities in special school (n=15). We expect that children with disabilities who attend primary school will expand social relations with small number of social resources (peers of typical development), but these resources will be important for satisfaction of social needs that children in special schools are not able to satisfy.

Key words: children with disabilities, inclusion, dependency greed.

* rdjevic@rcub.bg.ac.rs

**МУЗЕЈИ КАО ЦЕНТРИ УЧЕЊА И ИНКЛУЗИЈЕ:
МОГУЋНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ
ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА
ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ**

Оливера Гајић и Јована Милутиновић*
Филозофски факултет, Нови Сад, Србија

Измењени економски, социјални и културни услови који карактеришу данашње друштво, нова средства комуникације, образовне потребе појединаца, захтеви корисничких група са различитим потребама, а посебно деца са сметњама у развоју, постављају пред музеје захтеве за мењање теоријских претпоставки, циљева и крајњих исхода. Музеји, водећи рачуна о индивидуалним потребама, интересовањима и очекивањима посетилаца, преузимају нове улоге и постају оптимални амбијент за комуникацију, васпитање и образовање, истраживање, учење и развој идентитета, вредновања историјског и уметничког наслеђа у социокултурним оквирима. Из партнерства између Музеја Дијацезе (Палермо, Италија) и Галерије Матице српске, уз подршку Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду (Србија) резултирао је пројекат „Осети уметност – интеркултурално искуство у музејској едукацији”. У њему је посебан акценат стављен на методичке поступке и моделе васпитно-образовног рада са децом предшколског и млађег основношколског узраста, са циљем да им се, кроз рецепцију и креативну експресију, приближе уметничка дела у музејима и галеријама. Модели су обухватили креативне и едукативне радионице са следећим модалитетима васпитно-образовног рада: посматрање експоната, разговор, израда цртежа, моделовање, плес, сценски покрет, драма, игра улога, музика, као и испуњавање посебно креираних радних листова. Наведени методички елементи били су у функцији доживљавања и разумевања уметничких дела, конструкције знања и креативне експресије, што је посебно погодно за децу са сметњама у развоју и учењу.

Кључне речи: музеји, методички поступци, образовни програми, деца са сметњама у развоју, дечји креативни израз.

* gajico@ff.uns.ac.rs

**MUSEUMS AS LEARNING AND INCLUSIVE CENTRES –
POSSIBILITIES AND PERSPECTIVES FOR EDUCATION
OF CHILDREN WITH DISABILITIES**

Olivera Gajić and Jovana Milutinović*
Faculty of Philosophy, Novi Sad, Serbia

Changed economic, social and cultural conditions that characterize our society, new means of communication, educational needs of individuals, different demands of user groups, especially of children with disabilities, set new demands for museums to change theoretical assumptions, aims and goals. Taking care of individual needs, interests and expectations of visitors, museums take over new roles and become optimal ambient for communication, education, research, learning, identity development, evaluation of historical and artistic heritage in social and cultural frames. The project „Feel the art – intercultural experience in museum education“, has emerged from partnership of Diocesan Museum (Palermo, Italy) and Gallery of Matica srpska with the support of Faculty of Philosophy in Novi Sad (Serbia). Teaching methods and educational models referring to children of preschool and younger school age were particularly emphasized. The aim was to introduce children with works of art in museums and galleries through reception and creative expression. Models include creative and educational workshops with following forms of educational work: exhibit observing, conversation, drawings, modeling, dance, movement on the scene, drama, role play, music, as well as fulfilling of specially designed work sheets. The function of these teaching elements was helping children feel and understand work of art, construction of their knowledge and creative expression which especially suited children with developmental and learning disabilities.

Key words: museums, teaching methods, educational programs, children with disabilities, children creative expression.

* gajico@ff.uns.ac.rs

АНАЛИЗА УСЛОВА ЗА УВОЂЕЊЕ ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ

*Слободанка Гашић-Павишић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

У раду се указује на услове који треба да буду обезбеђени да би се инклузија у образовању у Србији спровела на начин који обезбеђује позитивне ефекте на децу са сметњама у развоју, као и на децу без сметњи. Као основни услови за одговорну, односно, успешну инклузију, у литератури се наводе: обука и припрема наставника; опредељивање за инклузивно образовање на основу образовних разлога, а не социјалних или политичких (да ли је образовна добробит једнака као у специјалној школи, која је добробит за дете са сметњама у развоју у осталим областима дететовог развоја, који су ефекти присуства детета са сметњама у развоју на осталу децу у разреду); обезбеђивање услова за посебну подршку у редовној школи за децу са сметњама у развоју (посебна методика извођења наставе, помоћна средства, додатни прибор, стручна служба, довољно особља-лични помоћник или помоћни наставник, просторни услови, финансијска средства); уношење одговарајућих педагошко-дидактичких промена у васпитно-образовни и наставни рад у школи. Аутор истиче да у текућем процесу увођења инклузивног образовања у Србији, једна од препрека за одговорну и успешну инклузију јесте недовољна припрема наставника из редовних школа за рад са ученицима који имају посебне образовне потребе.

Кључне речи: инклузивно образовање, ефекти инклузивног образовања, припрема наставника, образовни систем у Србији

* sgasic@rcub.bg.ac.rs

ANALYSIS OF CONDITIONS FOR INTRODUCING THE INCLUSIVE EDUCATION IN SERBIA

*Slobodanka Gašić-Pavišić**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

This paper points to the conditions, the fulfillment of which would provide introduction of inclusive education in Serbia in a way to ensure its positive effects on children with special educational needs or disabilities, as well as on children without such needs or disabilities. Literature states the following conditions for *responsible*, i.e. successful inclusive education: training and preparing of teachers; commitment to inclusive education based on educational reasons, not social or political ones (if educational benefits are equal to those in special schools, what are benefits for a child with special educational needs or disabilities in other fields of the child's development, what are effects of class attendance of a child with special educational needs or disabilities on other children in the class); providing the conditions for giving special support in mainstream schools to children with special educational needs or disabilities (special methods of teaching, aid, additional tools, expert staff, sufficient number of staff – personal assistant or helper teacher, space conditions, financial funds); inclusion of suitable pedagogic and didactic changes in educational and teaching. The author points out that in the current process of introduction of inclusive education in Serbia, one of the difficulties for a responsible and successful inclusion is insufficient preparation of teachers from mainstream schools for work with children with special educational needs or disabilities.

Key words: inclusive education, effects of inclusive education, teachers training, educational system in Serbia

* sgasic@rcub.bg.ac.rs

ИГРА КАО МОГУЋНОСТ ПОДСТИЦАЊА РАЗВОЈА ЛИКОВНИХ СПОСОБНОСТИ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

*Славка Глушчевић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

Уважавање индивидуалних разлика међу децом доводи до подстицања целокупног развоја, као и ликовних способности детета. У раду се разматрају различите стратегије у оквиру ликовног образовања намењене деци са различитим врстама сметњи у развоју. У циљу подстицања ликовних способности деце са сметњама у развоју неопходно је уважавати природу конкретне сметње, правовремено дијагностификовати тренутне способности детета, као и оне које још увек нису развијене, а могле би се подстаћи. Такође, потребно је развити и применити индивидуализован приступ и индивидуални програм намењен конкретном ученику са сметњама у развоју. Посебно се наглашава значај примене креативне игре у настави ликовне културе која доводи до позитивних ефеката код ученика за које се сматрало да нису креативни и да немају ликовних стваралачких потенцијала.

Кључне речи: дете са сметњама у развоју, креативна игра у подручју ликовног васпитања, ликовне способности, инклузија.

* sekretarijat@sm-vaspitac.edu.rs

PLAY AS POSSIBLE STIMULUS FOR ARTISTIC CREATIVITY OF CHILDREN WITH DISABILITIES

*Slavka Gluščević**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

Consideration of individual differences among children leads to general development of children's abilities as well as to development of artistic abilities of a child. The author of the paper considers different strategies in art teaching of children with disabilities. In order to stimulate artistic abilities of children with disabilities it is very important to take the nature of disability into consideration, to define abilities that child already has, as well as those abilities that are not developed but could be stimulated. It is also necessary to develop and apply individualized approach and individual program for particular pupil with disabilities. The importance of creative play in art instruction is also emphasized, since it creates positive effects even with pupils who have been considered not to have any creative and artistic potential.

Key words: child with disabilities, creative play in art education, artistic abilities, inclusion.

* sekretarijat@sm-vaspitac.edu.rs

МОГУЋНОСТ И ПОТРЕБЕ ТИМСКОГ РАДА СА УЧЕНИЦИМА КОЈИ ИМАЈУ СМЕТЊЕ У РАЗВОЈУ

*Лидија Гочевих**

Педагошки факултет, Бијељина, Република Српска

Тимски рад се често примјењује у раду са ученицима са сметњама у развоју, а тимови се формирају за рјешавање специфичног проблема. Један од важних задатака за повољан исход инклузије је добра едукација наставника и родитеља. Велика корист за наставнике у инклузивном васпитно-образовном процесу је могућност тимског рада. У тимском раду наставник има могућност напредовања и усавршавања својих способности, а самим тим доприноси и ефикаснијем напредовању сваког ученика. Сарадњу са родитељима треба фокусирати на процјене способности ученика, одређивању њихове културне, религијске и расне припадности. То доприноси отклањању предрасуда и погрешне класификације дјеце. Школски планови су у вези са визијом будућности, тако да приоритет планирања произлази из те визије. Данас се тимски рад најчешће примјењује у професионалној орјентацији и у савјетодавном раду са дјецом различитог понашања. Тежња је обезбиједити оптимални развој сваке личности. Када се у инклузију укључе сви ученици школа промовише једнакост и социјалне вриједности, што може допринијети успјешном раду са ученицима са сметњама у развоју.

Кључне ријечи: тимски рад, дијагностицирање, наставници, родитељи.

* lgocevic@gmail.com

POSSIBILITIES AND NEEDS FOR TEAM WORK WITH STUDENTS WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

*Lidija Gočević**

Faculty of Pedagogy, Bijeljina, Republic of Srpska

Team work is often used in work with students with disabilities, and teams are formed for solution of a specific problem. One of major tasks for favorable outcome of inclusion is good education of teachers and parents. A big benefit for teachers in inclusive educational process is a possibility of team work. In team work teacher has a possibility to progress and improve his/her capabilities, and at the same time this contributes to efficient advancement of each student. Cooperation with parents should be focused on assessment of pupils' abilities, determination of their cultural, religious and racial characteristics. This contributes to elimination of prejudice and wrong classification of children. School plans are related to vision of future, therefore priority of planning comes out of that vision. Today team work is most often applied in professional orientation and in advisory work with children with various behaviors. The aim is to provide optimal development of each personality. When all pupils are covered by inclusion then school promotes equity and social values, which may contribute to successful work with pupils with disabilities.

Key words: team-work, diagnoses, teachers, parents.

* lgocevic@gmail.com

РЕЕДУКАЦИЈА ПСИХОМОТОРИКЕ КОД ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У УЧЕЊУ

Шнела Голубовић и Весела Миланков*
Медицински факултет, Нови Сад, Србија

Психомоторна реедукација представља специфично поље у дефектолошкој пракси које је засновано на холистичком схватању људског постојања, јединству ума и тела и усмерена је на развој моторике и моторичких вештина, перцептивних и гностичких способности, когнитивних функција и доприноси богаћењу сензомоторног и психомоторног искуства. Представља интегративни приступ, саздан на неуролошкој и неуропсихолошкој основи развоја, којим се настоји деловати на превазилажење проблема код деце са дислексијом, дискалкулијом, дисграфијом, поремећајима пажње и хиперактивности, поремећаја аудитивног процесирања и др. Интервенција се заснива на употреби покрета као окосници третмана. Терапијски програми би требало да се заснивају на индивидуалним разликама, способностима и могућностима детета, индивидуалним развојним потребама и да буду у складу са емоционалним развојем детета. У оквиру свог рада дефектолог спроводи вежбе опште и специфичне реедукације у зависности од проблема које дете испољава. Вежбе се увек бирају у односу на способности и могућности детета и примењују се групно и/или индивидуално. Изводе се у нетакмичарској и непроцењујућој атмосфери, а програм рада се израђује после тимске обраде. Вежбе које се изводе имају за циљ да реинтегришу доживљај телесне целовитости у односу на простор, време и другог, обнављање првих сензомоторних схема како би се дошло до нивоа симболизације, спречило продубљивање проблема, извршиле припреме за специфичну реедукацију дислексије, дисграфије и дискалкулије.

Кључне речи: терапијски приступ, психомоторика, сметње у учењу.

* gale@neobee.net

REEDUCATION OF PSYCHOMOTORICS OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES

Špela Golubović and Vesela Milankov*
Faculty of Medicine, Novi Sad, Serbia

Reeducation of psychomotorics represents special field based upon holistic approach to human existence, unity of mind and body and it is directed to development of mobility and skills, perceptive and gnostic abilities, cognitive functions and it contributes to enrichment of sensory and psychological experience. It represents integrative approach based upon neurological and neuropsychological foundation of development which aims to overcome problems of dyslexia, dyscalculia, disgraphia, ADD/ADHD, disorders of auditory processing etc. Intervention takes movement as starting point of treatment. Therapeutic programs should be based upon individual differences, abilities and possibilities of a child, individual developmental needs and they should be in harmony with child's emotional development. Special educator should include exercises of general and specific reeducation according to the problem child has. Exercises should be chosen according to child's abilities and they should be done in group or individually. The atmosphere should not be competitive, and program should be made after team has evaluated it. The aim of exercises is to reintegrate the experience of body as entirety in relation to space, time and others, and they should restore first sensomotoric schemes so that the level of symbolization is reached, deeper problems are prevented, and preparation for specific reeducation of dyslexia, disgraphia and dyscalculia is done.

Key words: therapeutic approach, psychomotorics, learning disabilities.

* gale@neobee.net

СТАВОВСКО-ВРЕДНОСНА ОРИЈЕНТАЦИЈА СРЕДЊОШКОЛАЦА ТИПИЧНОГ РАЗВОЈА ПРЕМА ДЕЦИ СА ОШТЕЋЕЊЕМ ВИДА

Александра Грбовић и Бранка Јаблан*

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

Инклузија значи укљученост, прихваћеност и наглашава чињеницу да је свако без обзира на своје специфичности део друштва. На основу истраживачких података може се очекивати да инклузија има шире позитивне утицаје пре свега на социјалне факторе и боље разумевање тешкоћа деце са сметњама у развоју од стране вршњака из редовних школа. Да би деца са оштећењем вида постала део заједнице на свом путу адаптације морају наилазити на толерантно и стрпљиво окружење. Као најчешћи разлози за формирање негативних ставова према деци са сметњама у развоју наводе се: недостатак личног искуства са децом са сметњама у развоју, недовољна информисаност о њиховим потребама, могућностима, правима, сличностима и специфичностима у развоју. У раду се разматрају ставови средњошколаца према вршњацима са оштећењем вида. Добијени подаци се односе на искуство и сазнања о деци са сметњама у развоју, осећања која се јављају у контакту са децом оштећеног вида и понашање које се испољава у односима са овом децом.

Кључне речи: инклузија, ставови средњошколаца типичног развоја, деца са оштећењем вида.

* sgrbovic@ptt.rs

**ATTITUDES OF HIGH SCHOOL PUPILS WITH TYPICAL
DEVELOPMENT TOWARDS THE CHILDREN
WITH IMPAIRED VISION**

Aleksandra Grbović and Branka Jablan*

Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

Inclusion implies involvement, acceptance and emphasizes the fact that every person is part of the society, regardless of his or her specific characteristics. Based upon the research data, it could be expected that inclusion had broad positive influence on social factors and on better understanding for difficulties of children with disabilities by their peers from regular schools. If children with impaired eyesight are meant to become part of community they should have tolerant and patient surrounding. Most frequent reasons for negative attitudes to children with disabilities are: insufficient personal experience with children with disabilities, little information on their needs, possibilities, rights, similarities and specific characteristics of their development. This paper discusses attitudes of high school pupils to their peers with impaired eyesight. Obtained results refer to experience and findings on children with disabilities, feelings that occur in the contact with children with impaired eyesight and behaviour that is shown in contact with these children.

Key words: inclusion, attitudes of high school pupils with typical development, children with impaired vision.

* sgrbovic@ptt.rs

ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИ ЕФЕКТИ ИНКЛУЗИВНЕ НАСТАВЕ

*Миле Илић**

Филозофски факултет, Бања Лука, Република Српска

У раду су приказани резултати истраживања обављеног у петом разреду основних школа у Бањој Луци. Истраживање је подразумевало примену експеримента,веденог у двије фазе у трајању од по три мјесеца. За разлику од традиционалног, предавачког начина стручног усавршавања наставника ($N_k=56$), примена интерактивне обуке наставника ($N_e=58$) довела је до значајног побољшања њихових професионалних (педагошких, психолошких, дидактичких и методичких) компетенција за извођење инклузивне наставе матерњег језика у V разреду основних школа. Под утицајем инклузивне (индивидуализоване и интерактивне) редовне наставе током три мјесеца друге фазе експеримента, ученици E групе ($N_e=104$) постигли су значајно боља образовна постигнућа (разумијевање прочитаног текста, брзина читања у себи и писмено изражавање) и васпитне ефекте (мотивација за школско учење, вербална креативност) у односу на постигнућа ученика из контролне групе ($N_k=104$) у којој је реализована уобичајена настава. Истраживачки приступи и налази указују на могућности побољшања квалитета стручног усавршавања наставника, креирања и дисеминације модела педагошки ефикасне инклузивне наставе за ученике са сметњама у развоју, даровите и све остале ученике.

Кључне ријечи: инклузивна настава, образовно-васпитни ефекти, интерактивна обука наставника, двофазни експеримент, ученици са сметњама у развоју.

* fil.fakultet@blic.net

EDUCATIONAL EFFECTS OF INCLUSIVE INSTRUCTION

*Mile Ilić**

Faculty of Philosophy, Banja Luka, Republic of Srpska

This paper presents the results of the research done in the fifth grade of primary school in Banja Luka. The research included experiment done in two phases and each lasted three months. Interactive training of teachers (Ne=58) resulted with significant improvement of their professional (pedagogic, psychological, didactic and teaching) competencies for inclusive teaching of mother tongue in the fifth grade of primary school in comparison to traditional way of training (Nk=56). Students of E group (Ne=104) achieved significantly better educational results (understanding of a text, reading speed and writing) and educational effects (learning motivation, verbal creativity) during three months of the second phase of the experiment in comparison to students in control group (Nk=104) where usual way of teaching was applied. Research approaches and results emphasize possibility of improvement of the quality of professional training for teachers, as well as of creation and dissemination of model of efficient inclusive education for students with disabilities, gifted and other.

Key words: inclusive instruction, educational effects, interactive professional training of teachers, two-phase experiment, students with developmental disabilities.

* fil.fakultet@blic.net

РЕДОВНЕ ШКОЛЕ У ИНКЛУЗИВНОМ ПРОЦЕСУ: ИСКУСТВА И ТЕШКОЋЕ

*Снежана Илић**, *Ирена Стојковић*, *Горан Недовић* и *Драган Рапаић*
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

Остварење инклузивног образовања зависи од културних ресурса друштва: његових ставова, вредности и оруђа. Потребно је разумети ове факторе у циљу унапређења инклузивног образовања у одређеном социјалном контексту. Спроведеним истраживањем имали смо циљ да утврдимо искуства наставника и директора редовних школа, (у сарадњи са специјалном школом “Милан Петровић” из Новог Сада) у којима се одвија инклузивно образовање и сазнамо испуњеност њихових очекивања у односу на започети процес. Искуства наставника и директора редовних школа су веома важна како би се одредиле критичне тачке инклузивног процеса. Кумулација њихових искустава усмерена је ка тешкоћама образовања ученика са сметњама у развоју у редовним школама. Анализом добијених података уочили смо главне тешкоће са којима се сусрећу редовне школе у инклузивном процесу: (а) не постоје јасне смернице за одређивање циљева образовања за ученике са сметњама у развоју, и (б) непознавање метода рада и критеријума вредновања образовног постигнућа ових ученика. Као препоруке за унапређење процеса инклузивног образовања, наставници и директори наводе сарадњу између редовних и специјалних школа, додатну едукацију наставника редовних школа и запошљавање специјалних едукатора у оквиру редовних школа.

Кључне речи: инклузија у редовној школи, деца са сметњама у развоју, тешкоће у инклузивном процесу.

* snezilic@gmail.com

REGULAR SCHOOLS IN THE PROCESS OF INCLUSION: EXPERIENCE AND DIFFICULTIES

Snežana Ilić , Irena Stojković, Goran Nedović and Dragan Rapaić*
Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

Realization of inclusive education depends on cultural resources of society: its attitudes, values and tools. It is necessary to understand these factors in order to improve inclusive education in certain social context. The aim of the research was to define experience of teachers and principals of regular schools (in cooperation with special school “Milan Petrović“, Novi Sad) which apply inclusive education and find out fulfillment of their expectations referring to the process. Experiences of teachers and principals in primary schools are very important for defining critical points of the inclusion process. Cumulation of their experience is directed to difficulties in the education of pupils with disabilities in regular schools. Analysis of obtained results showed main difficulties regular schools meet in the process of inclusion: (a) there are no clear directions for defining the goals for education of pupils with disabilities, and (b) insufficient knowledge about methods and criteria for evaluation of achievements of these children. Teachers and principles state that cooperation between regular and special schools, training of teachers in primary schools and engagement of special educators in regular schools are very important for improving the process of inclusion.

Key words: process of inclusion in regular school, children with disabilities, difficulties in the process of inclusion.

* snezilic@gmail.com

**FAMILY AND TEACHER SUPPORT AS DETERMINANT
FACTORS OF SCHOOL SUCCESS FOR CHILDREN
WITH HEALTH PROBLEMS**

Mihai-Bogdan Iovu *

Faculty of Sociology and Social work, Babeş-Bolyai University
Cluj-Napoca, Romania

The present study tries to identify the balance between family and school support in order to assure positive educational outcomes for children with different health problems that can not attend school regularly. Data were collected in 2008, from a representative national sample of 2608 middle and high school students from different ethnic backgrounds, both from rural and urban areas from Romania, out of which 87 had significant health problems. Data were gathered using the Romanian version of the School Success Profile (SSP-Ro), an instrument originally used in USA as a method of identifying the social factors of the school success and as a method of successful prevention of the school drop-out and push-out factors. Results show that school success defined as the level of school engagement, trouble avoidance and academic performance was mostly explained by teachers support. The level of family support itself, did not predict an important variance of school success. The results stress out once again the importance of a strong collaboration between family and school in promoting successful school inclusion for children with health problems.

Key-words: school success, children, health problems.

* iovu_mbogdan@yahoo.com

**ПОДРШКА ПОРОДИЦЕ И НАСТАВНИКА КАО КЉУЧНИ
ФАКТОР ШКОЛСКОГ ПОСТИГНУЋА ДЕЦЕ
СА ЗДРАВСТВЕНИМ ПРОБЛЕМИМА**

*Михаил-Богдан Иову**

Факултет за социологију и социјални рад, Клуј Напока, Румунија

Циљ овог рада је да утврди однос између подршке породице и школе како би се омогућило да деца са различитим здравственим проблемима, која не могу да похађају редовне школе, остваре позитивне образовне исходе. Подаци су прикупљени 2008. године, на репрезентативном узорку од 2608 ученика средњих школа различитог етничког порекла, из руралних и урбаних средина Румуније, од којих 87 има озбиљније здравствене проблеме. Подаци су прикупљени румунском верзијом инструмента *Профил школског постигнућа* (SSP-Ro) који је првобитно коришћен у САД као метод у идентификовању друштвених фактора школског успеха и као метод успешне превенције фактора неуспеха у школи. Подаци показују да се школски успех у смислу партиципације у школским активностима, избегавања проблема и остварења академског успеха може објаснити подршком од стране наставника. Степен породичне подршке није се показао као значајан фактор школског успеха. Добијени резултати још једном указују да је за процес инклузије деце са здравственим проблемима у регуларне школе потребна чврста сарадња породице и школе.

Кључне речи: школски успех, деца, здравствени проблеми.

* iovu_mbogdan@yahoo.com

ТЕШКОЋЕ У УСВАЈАЊУ ТЕМПОРАЛНИХ КАТЕГОРИЈА КОД ДЕЦЕ МЛАЂЕГ ШКОЛСКОГ УЗРАСТА

*Маја Ивановић**

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

У раду се износе резултати испитивања тешкоћа приликом употребе темпоралних категорија у језику деце на узрасту од седам до једанаест година. Истраживање је спроведено на узорку од 200 испитаника који су подељени у пет узрасних група, по 40 ученика I, II, III, IV и V разреда. За потребе овог истраживања специјално је сачињен језички корпус. Корпус се састоји од петнаест обавештајних комуникативних реченица у оквиру којих постоји по једна временска клауза са значењем прилошке одредбе времена или прилошке одредбе мере времена. Циљ оваквог испитивања је био да се утврди постоји ли корелација на плану усвајања темпоралних везника и когнитивног развоја деце испитиваног узраста. С обзиром на чињеницу да постоји одређен број деце у редовним школама која имају неку развојну тешкоћу која их сврстава међу ученике са тешкоћама у учењу, за ову прилику посебно су у оквиру добијених резултата издвојени и анализирани неграматични/аграматични одговори, псеудоодговори, као и одговори у којима испитаници нису ништа написали (непостојање одговора). Специфичност усвајања темпоралних везника и потенцијалне тешкоће у току усвајања овог сегмента синтаксичке структуре матерњег језика су најчешће показатељи да деца на овом узрасту још увек проширују своју синтаксичку компетенцију, али исто тако удружене са још неким типовима аграматичних продукција могу упућивати на постојање неког језичког дефицита.

Кључне речи: тешкоће, неграматичност, аграматизам, обележја темпоралности, синтаксичка компетенција.

* majapivanovic@yahoo.com

DIFFICULTIES IN ACQUIRING TEMPORAL CATEGORIES OF YOUNGER SCHOOL CHILDREN

*Maja Ivanović**

Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

This paper presents the results of the research dealing with difficulties in the use of temporal categories of children age 7 to 11. This research was carried out on a sample of 200 students, divided into five different age groups, i. e. 40 children in each grade (I, II, III, IV and V). Our examination has been conducted on the language corpus specially made for this purpose. The corpus contains fifteen declarative communicative sentences with subordinate temporal clause, all of them meaning the time, or the measure of time. The aim was to see if there was any correlation between the use of temporal categories and cognitive development of younger school children. It is a known fact that there is a certain number of children with special needs in regular schools. These children are usually classified as children with learning disabilities. Regarding this fact, especially for this purpose we separated and analyzed nongrammatical/agrammatical answers, pseudo answers and without answers. Nongrammatical productions in acquiring temporal categories of sporadic appearances often reflects that this is the developmental phase typical in expanding syntactic competence in mother tongue, but the united group of nongrammatical productions could be an indicator of the pathological language development.

Key words: difficulties, nongrammatical production, agrammatism, temporal categories, syntactic competence.

* majapivanovic@yahoo.com

ПРИПРЕМА УЧЕНИКА МЛАЂИХ РАЗРЕДА ЗА ШКОЛОВАЊЕ СА ДЕЦОМ ОШТЕЋЕНОГ ВИДА

Бранка Јаблан и Наташа Ханак*

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

Циљ овог рада је да представимо резултате програма који смо применили на узорку од 50 ученика четвртог разреда, а у сврху повећања њихове спремности за школовање са децом оштећеног вида. Искуства показују да се деца са оштећењем вида веома лако и успешно могу укључити у школско окружење и да показују висок степен заинтересованости за образовање у редовним школама. Квалитетно информисање деце у редовним школама о специфичним потребама њихових вршњака са оштећењем вида, као и лични контакт са слепим дететом, требало би да буду од великог значаја за стварање повољније климе за њихово укључивање у редовни систем образовања. Ову базичну претпоставку могли смо испитати захваљујући организовању пилот програма за припрему деце у редовним школама за заједничко школовање са вршњацима оштећеног вида. Основна намена програма била је повећање њихове информисаности и спремности за заједнички живот и рад. Повећање информисаности довело је до смањења негативних ставова према слепој деци.

Кључне речи: деца са оштећењем вида, редовне школе, припрема деце, инклузивно образовање.

* jablanb@vektor.net

**PRIMARY SCHOOL STUDENTS' PREPARATION
FOR SCHOOLING ALONGSIDE THEIR
VISUALLY IMPAIRED PEERS**

Branka Jablan and Nataša Hanak*

Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

The aim of this paper is to present the results of the program applied on the sample of 50 fourth graders. The program was made to increase their readiness for schooling alongside visually impaired children. Experience shows that visually impaired children can be easily and successfully integrated into the school environment and that they are keen to receive their education in regular schools. Keeping the children in regular schools well-informed about specific needs of their visually impaired peers as well as a personal contact with a blind child should be of immense importance for fostering better atmosphere for their integration into the regular school system. We could test this basic assumption thanks to the establishment of the pilot program aimed at preparing children in regular schools for learning alongside their visually impaired peers. The main purpose of this program was to provide them with more information and increase their readiness to live and work alongside children with visual impairments. Enhanced knowledge of the matter resulted in reducing negative attitudes towards blind children.

Key words: visually impaired children, regular schools, students' preparation, inclusive education.

* jablanb@vektor.net

РОДИТЕЉ ДЕТЕТА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У ШКОЛСКОМ ТИМУ

*Јасмина Карић**

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Београд, Србија

У раду је приказан један модел подршке родитељима деце са сметњама у развоју у оквиру редовних школа. У периоду од новембра до априла 2007-2008 школске године одржавани су састанци са родитељима деце са сметњама у развоју у редовним основним школама. Састанци су реализовани као део активности у оквиру пројекта “Инклузивни модел преласка са разредне на предметну наставу за ученике са сметњама у развоју“ у Београду и Суботици, са циљем пружања подршке родитељима деце са сметњама у развоју. Састанцима су присуствовали родитељи чија деца похађају пети разред основне школе и укључена су у инклузивно образовање већ од првог разреда. На састанцима су обрађене следеће теме: како вам ја могу помоћи; моја филозофија дечијег развоја; шта моје дете зна, воли и чему се радује; реалност родитељских очекивања; како видим способности свог детета; како заједно можемо да подстакнемо ваше дете на узајамну сарадњу и зашто је улога родитеља важна у процесу васпитања и образовања. Примењени су Роџерсови принципи о комуникацији са родитељима и њиховом увођењу у партнерски однос са школом, кроз фронтални и групни облик рада. Родитељи су унапред имали информације о темама за састанке, па су били припремљени за сваки састанак. Након последње обрађене теме родитељима је дата анонимна анкета која се односила на њихово шестомесечно ангажовање на састанцима. Резултати указују на позитивне реакције родитеља и користи које су имали од ових активности.

Кључне речи: родитељ, школа, партнерски однос, дете са сметњама у развоју.

* jkaric@eunet.rs

PARENT OF A CHILD WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES AS A MEMBER OF SCHOOL TEAM

*Jasmina Karić**

Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

This paper presents model of support to parents of children with disabilities in regular schools. We had meetings with parents in the period from November 2007 to April 2008 in regular primary schools. The meetings were held as part of the project “Inclusive model of transferring from teaching younger pupils from I to IV grades to teaching senior pupils from V to VIII grades” in Belgrade and Subotica in order to give support to parents of children with disabilities. Parents of children who attend fifth grade of primary school and who are included in the process of the inclusion from their first grade attended the meetings. Following topics were discussed during the meetings: how can I help you; my philosophy of children development; what does my child know, love and look forward to; objectivity of parental expectations; how do I perceive abilities of my child; how can we mutually stimulate child to be willing to cooperate and why is the role of parent important in the process of education. We applied Rogers’ principles on the communication with parents and their involvement in partnership with school applying frontal and group work. Parents had information on topics in advance, so they could have prepared for each meeting. After the last topic was discussed parents were asked to anonymously fulfill questionnaire which referred to their six months involvement in the meetings. The results show positive reactions of parents and advantages they had as the result of these activities.

Key words: parent, school, partnership, child with developmental disabilities.

* jkaric@eunet.rs

ПРЕДМЕТНА НАСТАВА МАТЕРЊЕГ ЈЕЗИКА У ИНКЛУЗИВНИМ ОДЕЉЕЊИМА: ПОЧЕТНА ИСКУСТВА

*Зорка Кашић**

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, Србија

У раду се износе почетна искуства у примени тростепеног типа наставе у реализацији садржаја српског језика у „инклузивним одељењима“. Расправља се о улози наставника и њиховој професионалној компетенцији у раду са децом са сметњама у развоју. Износе се искуства везана за сналажење и несналажење ученика са сметњама у развоју у условима преласка са разредне на предметну наставу. Назначују се три кључна проблема са којим се сусрећу наставници српског језика и сви ученици петог разреда, а то су: метајезик, историјска перспектива и подразумевање да је савладана техника читања. Поред наведеног, наставницима представља проблем и чињеница да током школовања не добијају никакве (или скоро никакве) садржаје који би их припремили за рад са ученицима који имају сметње у развоју. Ове проблеме превазилазе тако што се сналазе према личном искуству са мање или више ентузијазма. Приликом развијања припрема према Блумовој таксономији наставници показују све већу спретност у реализовању часа као целине у којој су ангажовани ученици са тешкоћама (I ниво), ученици типичног развоја (II ниво) и даровити ученици (III ниво). У новим условима предметне наставе за посматрача су били уочљиви ученици са сметњама у развоју, а видљиво је било да наставници нису најспретнији у ангажовању ових ученика ни у погледу постављених питања, а ни када су у питању коментари добијених одговора.

Кључне речи: сметње у развоју, предметна настава, инклузија, матерњи језик.

* zor.ka@sezampro.rs

TEACHING MOTHER TONGUE TO PUPILS FROM V TO VIII GRADES IN INCLUSIVE CLASSROOM: FIRST EXPERIENCE

*Zorka Kašić**

Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

This paper deals with initial experience in application of three-level instruction type of teaching Serbian language in “inclusive classrooms”. We discuss the role of teachers and their professional competence in their work with children with disabilities. We present experience related to the way children with disabilities cope with transfer to secondary level of primary school. We emphasize three crucial problems for Serbian language teachers and all pupils of the fifth grade: metalanguage, historical perspective and assumption that all pupils have already learnt to read. The fact that they do not get any knowledge that would prepare them for work with children with disabilities also represents the problem to teachers. Thus, teachers usually work according to their own experience with more or less enthusiasm. While preparing their lessons according to Bloom’s taxonomy teachers show greater ability in class realization as entirety which includes pupils with disabilities (I level), pupils of typical development (II level) and gifted pupils (III level). In changed conditions of teaching of senior classes the pupils with disabilities were emphasized and it was noticeable that teachers were not very skillful in their engagement, or in the type of questions and comments of children’s answers.

Key words: developmental disabilities, senior instruction in primary school, inclusion, mother tongue.

* zor.ka@sezampro.rs

ЗАШТО СУ ДЕЦА СА ПОРЕМЕЋАЈЕМ ПАЖЊЕ НЕУСПЕШНА У ШКОЛИ

*Наташа Лалић-Вучетић** и *Николета Гутвајн*
Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Најновија инострана истраживања показују да се повећава број деце код којих је дијагностикован поремећај пажње. За ову групу деце карактеристична је селективна пажња, лоша концентрација на свакодневне школске активности, расутост мисли на ствари које нису у функционалној вези са задатком који обављају, импулсивност и претерана активност која није усклађена са захтевима ситуације. Деца са поремећајем пажње су у далеко већем ризику да постигну успех који је испод нивоа њихових интелектуалних способности, понављају разред или буду избачена из школе. Разлози због којих ова деца, најчешће, остварују неуспех у школи произлазе из погрешног тумачења њиховог понашања од стране наставника и превиђања њихове различитости која захтева индивидуални приступ. С обзиром на то, поставља се питање могућих праваца деловања наставника у циљу превенције и превазилажења евентуалних тешкоћа са којима се ова група деце суочава у наставном процесу. Једна од важних претпоставки за оптималан напредак ове групе деце јесте остваривање адекватне сарадње између наставника и родитеља, као и креирање оптималних услова за напредовање у настави. То подразумева: (а) укључивање родитеља у процес образовања њихове деце, (б) планирање и расподела времена за учење, (в) развијање мотивације за учење кроз изразу индивидуалног плана рада, (г) вежбање у активном слушању другог, (д) помоћ детету да научи како да ефикасније учи и преузме одговорност за сопствено постигнуће, (е) чешће награђивање детета у краћим временским интервалима након завршеног дела посла.

Кључне речи: поремећај пажње, дете, породица, наставник, школски неуспех.

* nlalic@rcub.bg.ac.rs

WHY ARE CHILDREN WITH ATTENTION DISORDER UNSSUCCESSFUL AT SCHOOL?

*Nataša Lalić-Vučetić** and *Nikoleta Gutvajn*
Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Recent foreign studies show that number of children who have attention disorder becomes larger. These children are characterized with selective attention, bad concentration which refers to everyday school activities, brooding over activities which are not functionally related to the given task, impulsiveness and excising activity which is not harmonized with set demands. Children with attention disorder are at risk to achieve success which is far below their intellectual abilities, to repeat the same grade or to be expelled. Behavior of these children is usually understood in the wrong manner by teachers who overlook their differences which demand individual approach. Thus, there is the question of possible directions of teacher' activities in order to prevent and overcome possible difficulties these children meet during their education. Important assumption for optimal advancement of these children is achieving adequate cooperation between teachers and parents, as well as creating optimal conditions for their advancement. This process includes: (a) parental involvement in educational process of their children, (b) planning and organization of time for learning, (c) development of motivation for learning based upon individual plan, (d) exercises in active listening, (e) supporting a child in order to learn techniques of efficient learning and take responsibility for its own achievement, (f) more appraisals within shorter periods of time after particular segment is done.

Key words: attention disorder, child, family, teacher, school failure.

* nlalic@rcub.bg.ac.rs

ПОДРШКА ДАРОВИТИМ И ТАЛЕНТОВАНИМ УЧЕНИЦИМА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Славица Максић и Емилија Лазаревић*
Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Међу даровитим и талентованим младима, пажњу истраживача и практичара све више привлаче они који поред тога што су даровити и талентовани имају и сметње у појединим сегментима свога развоја. Проблем двоструко етикетираних ученика, како су их назвали Бетс и Неихарт (Betts & Neihart, 1988), састоји се у томе што се школа труди да им помогне у области њиховог недостатка тако да њихова даровитост и таленти остају непримећени. Овај тип ученика често има проблеме у школи, како са успехом, тако и са дисциплином. Околина врло одбојно реагује на њих и додатно им отежава ситуацију. Одрасли их доживљавају као просечне или исподпросечне, немоћне, фрустриране, набусите чудаке, а другови из разреда избегавају да се друже са њима. Да би подржала двоструко етикетиране ученике, околина мора да се усмери на њихове снаге нудећи саветовање и структурисане ситуације у којима ће се њихови таленти испољити, развијајући њихове вештине, посебно борбеност, и подижући њихово самоцењење. У другом делу рада дискутују се примери добре праксе из наше средине који потврђују како такав приступ може имати изузетне резултате у конкретним случајевима.

Кључне речи: даровитост, таленат, сметње у развоју, ученици, школа.

* smaksic@ipisr.org.rs

SUPPORT TO GIFTED AND TALENTED CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISSABILITIES

Slavica Maksić and Emilija Lazarević*
Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Researchers and practitioners started to pay more attention to gifted and talented children who show some difficulties in certain segments of their development. Problem of double etiquetted pupils, as Betts and Neihart defined them ((Betts & Neihart, 1988), is reflected in the fact that school is trying to help them only according to their problem, whereas their giftedness and talent remain unseen. These students usually have problems in school, both discipline and learning problems. Environment usually rejects them, which makes the problem more difficult. Adults consider them to be average, or below average, weak, frustrated, gruff eccentrics, and their schoolmates avoid them. In order to support them, their environment should focus on their abilities and offer them advice and situations which enable their potentials to show, help them develop their skills especially adaptability and self respect. The authors also analysis the examples of positive practice in our environment, which proved that this approach could have amazing results in particular cases.

Key words: giftedness, talent, developmental disorders, pupils, school.

* smaksic@ipisr.org.rs

**СОЦИЈАЛНА ДИСТАНЦА И СТАВОВИ УЧИТЕЉА
У ОДНОСУ НА ИНКЛУЗИЈУ ДЕЦЕ
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ**

Бојана Меселџија и Јованка Јовичић*
Предшколска установа “Јуца – Дечија Откривалица”,
Београд, Србија

Истраживања о инклузији деце са сметњама у развоју у редовне школе нису бројна. Она која су изведена код нас показују да и међу наставницима и међу вршњацима деце са сметњама у развоју постоји отпор према заједничком школовању. У раду је приказано истраживање које за циљ има испитивање присутности и степена социјалне дистанце учитеља према деци са сметњама у развоју. Социјална дистанца односи се на степен блискости у социјалним односима које је нека особа спремна да прихвати у односима са неким другим социјалним групама. Такође, истраживање за циљ има утврђивање везе између знања о инклузији и степена у ком је социјална дистанца изражена. Испитивање је спроведено на узорку који чини укупно 44 учитеља из три основне школе у Београду које се разликују по приступу који имају када је у питању инклузија. Инструменти коришћени у истраживању су модификовани и стварани за потребе самог истраживања (модификована Богардусова скала социјалне дистанце и упитник). Резултати истраживања указују на то да у зависности од тога да ли своју педагошку делатност обављају у инклузивној, делимично инклузивној или неинклузивној школи зависи и став односно степен социјалне дистанце који учитељи имају према деци са сметњама у развоју. Степен социјалне дистанце варијабилан је и када су у питању врсте оштећења, па је највећи када је у питању школовање деце са комбинованим сметњама. Између учитеља постоје разлике у прихватању укључивања деце са различитим врстама и степенима оштећења у редовна одељења, а одговорним за тренутну ситуацију наводе стање у нашој земљи у погледу инклузивног образовања.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, социјална дистанца, ставови, инклузија.

* meseldzijab@hotmail.com

**SOCIAL DISTANCE AND TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS
THE INCLUSION OF THE CHILDREN
WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES**

Bojana Meseldžija and Jovanka Jovičić*
Preschool Institution „Juca”, Belgrade, Serbia

There are few studies about the inclusion of children with developmental disabilities in regular schools. Researchers done in our country point out that both teachers and peers of children with disabilities show resistance to mutual education. This paper presents research whose aim was to investigate the level of social distance of elementary school teachers to children with disabilities. Social distance refers to closeness level in social relations person tends to accept in his or her relationship with other social groups. The aim of the research was to define the connection between knowledge on inclusion and the level of social distance. The research included the sample of 44 elementary school teachers from three primary schools in Belgrade which apply different approaches to inclusion. Research instruments were modified and created for this particularly research. They included modified Bogardus' scale of social distance and questionnaire. The results of the research show that level of social distance teachers have towards children with disabilities depends upon the level of their school inclusiveness. The level of social distance varies according to the type of disability. It is the highest when it refers to education of children with combined disorders. There are differences among elementary school teachers which refer to positive effects of inclusion of children with different levels of disabilities in regular classes. They consider present situation of inclusive education in the country to be responsible for that.

Key words: children with developmental disabilities, social distance, attitudes, inclusion.

* meseldzijab@hotmail.com

**ПЕДАГОШКО-ТЕРАПЕУТСКИ АСПЕКТИ КОРИШЋЕЊА
МУЗИКЕ У СТИМУЛАЦИЈИ И ТЕРАПИЈИ
РАЗВОЈНИХ СМЕТЊИ КОД ДЕЦЕ**

*Милован Мишков**

Педагошки факултет, Сомбор, Србија

У овом раду указује се на неке позитивне примере и могућности употребе музике у психо-терапеутске и дијагностичке сврхе код деце са сметњама у развоју. Музика се све више користи у медицини, а сада и у педагошко-психолошкој пракси за ублажавање последица бројних развојних сметњи код деце, као што су поремећај пажње, хиперактивност, говорне сметње, елективни мутизам, страх и стрепње, анксиозност. Музика позитивно делује на осећања деце тако што доприноси успостављању психичке равнотеже и стварању осећаја задовољства и релаксације. Осим композиција класика (Моцарта, Вивалдија, Бетовена, Баха, Брамса, Чајковског и других) у терапеутске сврхе могу се користити и природни извори звука, као што су: зов китова, шум морских таласа, летње олује са грмљавином, певање птица и слично.

Кључне речи: дете са сметњама у развоју, музика, терапија, ритмика, релаксација.

* prof@ptt.rs

**PEDAGOGICAL AND THERAPEUTIC ASPECTS OF MUSIC
IN STIMULATING AND THERAPY OF CHILDREN
WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES**

*Milovan Miškov**

Faculty of Pedagogy, Sombor, Serbia

This paper emphasizes some positive examples and possibilities of music in setting the diagnosis or in psychotherapy of children with disabilities. Music has been used in medicine as well as in pedagogic and psychological practice for treatment of numerous developmental disabilities of children, such as attention disorder, hyperactivity, speech disorders, elective mutes, fear and anxiety etc. Music positively influences children's emotions since it maintains psychological balance as well as feelings of satisfaction and relaxation. Besides classical compositions by Mozart, Vivaldi, Beethoven, Bach, Brahms, Tchaikovsky and other composers, natural sources of sounds such as whale sounds, sounds of sea waves, summer storm, bird singing etc, can be used in a therapy.

Key words: child with developmental disability, music, therapy, rhythmic, relaxation.

* prof@ptt.rs

**ШКОЛА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ/УЧЕНИКА
СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ: СМЕТЊА ИЛИ ПОДРШКА
ИНКЛУЗИВНОМ ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ**

*Гордана Николић**

Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд, Србија

Јасмина Јовановић

Секретаријат за образовање, Београд, Србија

Инклузивно образовање је приступ који се развија у оквиру ширег концепта који представља *образовање за све* и, у том смислу, представља снажан подстицај за проналажење адекватних стратегија, које пре свега имају за циљ превазилажење препрека у достизању квалитетног и доступног образовања. У великом броју земаља инклузија се сагледава као концепт усмерен пре свега на децу са сметњама у развоју и њихово укључивање у редовне школе. С друге стране, филозофија образовне инклузије, у свом пуном значењу, усмерава фокус ка приступу који гарантује подстицајно образовно окружење за сву децу. У том смислу инклузија као водећи принцип у систему образовања подразумева значајне промене не само у образовним установама већ и у друштву у целини. Кључни проблем у развијању инклузивне филозофије у редовним школама поред непостојања одговарајућих стратегија, прилагођених постојећим системским капацитетима, је и недовољно познавање потреба ученика са сметњама у развоју као и недостатак знања и вештина потребних за рад са тим ученицима. За сваки нови приступ у системским решењима постоји период транзиције. Једна од компоненти успешних и практично делотворних решења на пољу инклузивног образовања је сагледавање специјалних школа као партнера редовних школа, а не као реметилачког фактора у овом процесу.

Кључне речи: специјалне школе, инклузивно образовање, деца са сметњама у развоју.

* gordana.nikolic@zuov.gov.rs

**SCHOOL FOR EDUCATION OF CHILDREN/PUPILS
WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES:
BARRIER OR SUPPORT TO INCLUSIVE EDUCATION**

*Gordana Nikolić**

Institute for Improvement of Education, Belgrade, Serbia

Jasmina Jovanović

Secretariat for Education, Belgrade, Serbia

Inclusive education represents approach developed within broader concept which represents *education for all* and represents strong stimulus in finding adequate strategies whose aim is to overcome obstacles in achieving quality and available education. In numerous countries inclusion is estimated to be a concept designed for children with disabilities and their inclusion in regular schools. Nevertheless, philosophy of educational inclusion itself is directed to ensure guaranties for stimulating educational environment for all children. Therefore, inclusion, as leading principle in educational system suggests significant changes not only in educational institutions, but in society in general. Besides the fact that suitable strategies adjusted to available capacities are missing, key problem of inclusive philosophy implementation in regular schools represents the lack of knowledge about the needs of these children, as well as the lack of knowledge and skills necessary for dealing with children with disabilities. There is a period of transition for each new approach. One of the components of successful and practical solutions in the process of inclusive education is considering special schools as partners of regular schools and not as a disturbing factor.

Key words: special schools, inclusive education, children with developmental disabilities.

* gordana.nikolic@zuov.gov.rs

ПОТРЕБЕ ЗА ПОДРШКОМ ДЕЦИ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОМ СИСТЕМУ

*Бојана Остојић**

Учитељски факултет, Београд, Србија

Хендикеп се дефинише као поремећај у друштвеној функцији човека и његовог односа према околини. За породицу хендикепираних особа живот је повезан са стањем хроничне неизвесности, економским проблемима и социјалном изолацијом. Са термином хендикеп најчешће се доводе у везу низак количник интелигенције, генетски потенцијал, смањен капацитет за учење, смањена социјална адаптивност, психички и социјални проблеми, оштећење централног нервног система и специфични органски поремећаји. Светска здравствена организација процењује да у свету живи двеста тридесет милиона људи са различитим врстама хендикепа, што представља велики притисак на медицинске и социјалне установе, економске издатке за породицу и заједницу и проблеме у вези едукације и селективног запошљавања. Аутор презентује најзначајније мере здравствене службе у оквиру промоције здравља, специфичне заштите, раног третмана, ограничења неспособности и рехабилитације. Наведене мере представљају основу за повезивање образовног и здравственог система у циљу свеобухватне подршке деци са сметњама у развоју.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, фактори ризика, мере превенције.

* dr.ostojic@sezampro.rs

NEED FOR SUPPORTING THE CHILDREN WITH DISABILITIES IN EDUCATIONAL SYSTEM

*Bojana Ostojić**

Teachers' Training Faculty, Belgrade, Serbia

The handicap is defined as disorder in social functioning of person and its relation to his environment. For the family of handicapped people life is connected to uncertainty, financial problems and social isolation. Low coefficient of intelligence, genetic potential, lower learning capacity, lower social adaptability, psychological and social problems, damage of central nervous system and specific organic disorders are usually connected to the term *handicap*. World Health Organization estimates there are 230 millions of people with different handicaps which represents great pressure for medical and social institutions, financial costs for the family and community and problems connected to education and selective employment. The author presents the most significant measures of health service in the field of health promotion, specific protection, early treatment, limitation of inability and rehabilitation. These measures represent basis for connection of educational and health system in order to support the children with disabilities.

Key words: children with disabilities, factors of risk, prevention measure.

* dr.ostojic@sezampro.rs

**СПЕЦИФИЧНОСТИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА
У СРЕДЊОШКОЛСКИМ ДОМОВИМА СА УЧЕНИЦИМА
КОЈИ ИМАЈУ СМЕТЊЕ У РАЗВОЈУ**

*Горан Петковић**

Дом ученика средњих школа „Ангелина Којић – Гина“,
Зрењанин, Србија

Циљ овог рада је да се укаже на могућности које домови ученика, као васпитно- образовне установе, имају за инклузију ученика са сметњама у развоју. Домови ученика омогућавају овим ученицима да деле заједнички живот са ученицима који немају сметње у развоју, да се међусобно друже и заједно обављају школске обавезе. У раду је приказан пример рада Дома ученика средњих школа „Ангелина Којић“ из Зрењанина. Ученицима који станују у дому обезбеђени су не само смештај и исхрана, већ и повољни услови за учење, као и разноврсне васпитне активности у слободно време, у виду забаве, спорта, рекерације, повезивања са локалном средином и др. Избор васпитно-образовних активности које се у дому организују направљен је према интересовањима и могућностима ученика да у њима учествују, а оне се организују уз стручну помоћ васпитача различитих уже-стручних профила. Позитивни ефекти васпитно-образовног рада овог дома показују се у школском успеху ученика који су у њему смештени.

Кључне речи: дом ученика, средња школа, ученици са сметњама у развоју, инклузивне слободне активности.

* goranp@zrint.edu.rs

**SPECIFIC CHARACTERISTICS OF EDUCATIONAL WORK
WITH CHILDREN WITH DISABILITIES
IN BOARDING SCHOOLS**

*Goran Petković**

Secondary Boarding School “Angelina Kojić, Zrenjanin, Serbia

The aim of the paper is to point out possibilities of boarding schools, to include the children with disabilities. The boarding schools enable these children to live with pupils who do not have these problems, spend time together and fulfill their school tasks. The paper presents the example of Boarding school “Angelina Kojić” from Zrenjanin. Besides food and accommodation, pupils who live in this boarding school have favorable learning conditions, as well as different free-time activities (amusement, sports, recreation, connecting to local community etc.). Activities are chosen according to the interests and possibilities of pupils. Teachers from different fields are included in their organization and realization. Positive effects of educational work in this boarding school are proved by satisfactory school achievement of pupils who live there.

Key words: boarding school, high school, pupils with developmental disabilities, inclusive free time activities.

* goranp@zrint.edu.rs

САВРЕМЕНА ЕДУКАЦИЈА ДЕЦЕ СА ГОВОРНО-ЈЕЗИЧКИМ ПОРЕМЕЋАЈИМА

Владан Плећевић и Дуња Окетић*

Дефектолошко-логопедски кабинет, „Плећевић“, Београд, Србија

Нормалан развој говора и језика повезан је са нормалним психофизичким развојем детета. Проблеми у развоју говора и језика настају када дете не може да савлада говорно-језички ниво који одговара његовом хронолошком узрасту. Говорни поремећаји су неправилности у изговарању и језичком изражавању, које могу да захвате све модалитете говора и гласа, структуру језика, артикулацију, читање и писање. Ове неправилности узроковане су утицајем средине и/или патолошким променама у говорном систему. Појава различитих облика патолошког испољавања говора и језика као што су: дислалија, развојна дисфазија, дислексија, дисграфија и поремећај флуентности говора зависи од степена, врсте и времена настанка одређеног оштећења. Препознавање индикатора поремећаја у говорно-језичком развоју је од великог значаја, како би на време, уз помоћ стручног тима, успоставили функционалну дијагнозу дететових способности. Родитељи и наставници могу препознати симптоме поремећаја, али је веома важно да не преузимају улогу тима, који има задатак и обавезу да дијагностикује и сачини хабилитационо-рехабилитациони план и програм третмана деце са говорно-језичким поремећајима. Ако следимо принцип функционалног развоја способности, од детета са оваквим поремећајима нећемо тражити да у потпуности испуни захтеве наставног плана и програма, већ ћемо наставни план и програм прилагодити његовим тренутним способностима. Савремено инклузивно образовање има за циљ свеобухватно укључивање деце са различитим тешкоћама у развоју у ширу социјалну средину.

Кључне речи: говорно-језички поремећаји, стручни тим, хабилитација, рехабилитација, наставни план, инклузивно образовање.

* plecadiv@eunet.rs

MODERN EDUCATION FOR CHILDREN WITH SPEECH AND LANGUAGE DISORDERS

Vladan Plećević and Dunja Oketić*
Cabinet of Defectology and Speech- Language Therapy “Plećević”,
Belgrade, Serbia

Normal development of speech and language is associated with a normal psychophysical development of a child. Problems in the development of speech and language occur when a child can't achieve speech and language level corresponding to his chronological age. Speech disorders are irregularities in pronunciation and speech expression, which may overtake all the modalities of speech and voice, language structure, articulation, reading and writing. These irregularities are caused or influenced by environmental and/or pathological changes in the speech system. The emergence of various forms of pathological expression of speech and language as dyslalia, developmental dysphasia, dyslexia, dysgraphia, speech fluency disorders depends on the degree, type and time of occurrence of certain damage. In order to set the diagnosis of the child's functional abilities, it is important to identify indicators of disturbances in his speech and language development. Parents and teachers can recognize the symptoms of disorder, but it is very important not to assume liability of the team, which has the duty and responsibility to diagnose and create habilitation-rehabilitation plan and treatment program for children with speech and language disorders. If we follow the principle of functional development of the abilities, we won't demand from child to fully meet the requirements of the curriculum, but we can adjust curriculum to his current capabilities. Modern inclusive education emphasizes the inclusion of all children with various developmental disabilities in the wider social environment.

Key words: speech and language disorders, expert team, habilitation, rehabilitation, curriculum, inclusive education.

* plecadiv@eunet.rs

ОД СИСТЕМСКОГ ПОИМАЊА ЗНАЧЕЊА ИНКЛУЗИЈЕ ДО СКЛОПА СПЕЦИФИЧНИХ ЗНАЊА, ВЕШТИНА И СТАВОВА НАСТАВНИКА

*Нада Половина**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Сложеност појма инклузије у раду анализирамо кроз импликације три типа тешкоћа које прате функционисање породица које имају дете са развојним сметњама. Реч је о: (1) унутар-породичним тешкоћама (ефекти развојних сметњи детета на само дете, другу децу у породици, родитеље и њихов партнерски однос; специфичне потребе и организацију породичног функционисања); (2) унутар/породично-срединским тешкоћама (специфичне потребе детета и породице у контексту сиромаштва/скромних материјалних срединских ресурса, организацијских и људских – одсуство релевантних знања); (3) срединским тешкоћама – проблем прихватања детета и његовог укључивања у живот изван куће (што је најчешће прихваћено значење инклузије). Назначена типологија проблема одражава различите нивое системске структуре и функционисања, тако да проблем прихватања детета у ванпородичној средини укључује и породично-срединске и унутарпородичне тешкоће, што проширује и даје нове димензије значењима појма инклузије. Овакав приступ одређењу појма инклузије предпоставља склоп специфичних знања, вештина и ставова наставника, чему ће бити посвећен посебан простор у раду. Дискусију теме пратиће илустрације засноване на одговорима десет родитеља који имају дете са сметњама у развоју на отворена питања из упитника креираног за потребе овог рада.

Кључне речи: унутар-породичне тешкоће, породично-срединске тешкоће, прихватање детета, школска средина, приступ наставника.

* npolovina@rcub.bg.ac.rs

**FROM SYSTEMIC UNDERSTANDING OF INCLUSION
TOWARD THE SPECIFIC SET OF TEACHERS' KNOWLEDGE,
SKILLS AND ATTITUDES**

*Nada Polovina**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Complex nature of “inclusion” concept is analyzed concerning the implication of three types of difficulties emerging in families of children with developmental disabilities, such as: (1) families` inner difficulties (effects of developmental difficulties on child itself, on siblings, parents and their partner relations, specific needs and organization of family functioning); (2) inner-family difficulties caused by outer context (specific needs of children and families in the context of poverty –society with poor material, organizational and human – lacking relevant knowledge resources); (3) broader systems` problems of acceptance a child with developmental difficulties in out-of-family contexts (this is generally and commonly accepted meaning of the concept of “inclusion”). Presented typology of problems reflects different level of systemic structures and functioning, so the problem of acceptance of a child in out-of-family contexts includes both inner-family difficulties caused by outer context and inner-family difficulties, which add new meanings broadening up the concept of “inclusion”. Such approach to issue of inclusion demands a set of specific knowledge, skills and attitudes of teachers, which will be discussed thoroughly in the presentation. Discussion of the issue will be illustrated with answers of ten parents of children with disabilities on the items of questionnaire constructed for the needs of this presentation.

Key words: inner family difficulties, family-environmental difficulties, acceptance of a child, school context, teachers` approach.

* npolovina@rcub.bg.ac.rs

КОМПАРАТИВНИ ПРЕГЛЕД ПОЈМОВА КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ДЕЦУ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Данијела Прошић-Сантовац *
Филозофски факултет, Нови Сад, Србија

У овом раду ће бити дато термилошко-појмовно одређење најчешћих израза у вези са децом са сметњама у развоју, с тим што ће термини који се односе на децу са већим развојним могућностима бити изостављени. Дефинисани појмови ће бити термилошки упоређени у енглеском и српском језику, а сагледаће се и еволутивност самих термина у смислу друштвеног прихватања деце са сметњама у развоју и њиховог укључивања у нормалан живот са вршњацима. Такође, биће представљени и архаични изрази, данас углавном језичко-политички неприхватљиви, с обзиром на чињеницу да се у народу користе као пежоративни, у циљу вређања друге особе.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, термилошка одређења, компаративни преглед.

* dprosic@sbb.rs

COMPARATIVE VIEW ON THE CONCEPTS RELATED TO CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

*Danijela Prošić-Santovac**

Faculty of Philosophy, Novi Sad, Serbia

This paper presents definitions of most common expressions related to children with disabilities, whereas expressions which refer to children with greater developmental possibilities are not included. Defined expressions will be compared in English and Serbian languages, and the expressions will be analyzed in the context of social acceptance of children with disabilities and their involvement in normal life with their peers. We will also present archaic expressions, contemporary unacceptable from linguistic and political point of view, considering the fact that they are used pejoratively as way of insulting other people.

Key words: children with developmental disabilities, terminology, comparative view.

* dprosic@sbb.rs

МОТОРИЧКА ЕФИКАСНОСТ И ИНТЕЛЕКТУАЛНИ СТАТУС ДЕЦЕ У СПЕЦИЈАЛНИМ И РЕДОВНИМ ШКОЛАМА

*Дејан Савичевић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Сремска Митровица, Србија

Рад представља трансферзални приступ у истраживању компаративних релација интелектуалног статуса и моторичке ефикасности ученика првог разреда специјалне и основне школе. Интелектуални статус обе групе ученика утврђен је тестом за мерење децје интелигенције Ревиск, док је моторичка ефикасност процењена применом два полигона комплексних кретних активности који су детерминисани испољавањем брзине просте и сложене моторне реакције, координације, агилности и равнотеже. Узорак испитаника је чинило 18 ученика првог разреда специјалне школе, календарске доби 9-10 година (9,36 децималних година), коефицијента интелигенције од 51-69 (75) и 20 ученика првог разреда основне школе календарске доби 7-8 година (7,4 децималних година), коефицијента интелигенције од 90-100. Применом двофакторске анализе варијансе истражен је утицај интелектуалног статуса и хронолошке старости на моторичко постигнуће у обе кретне активности. Поређења помоћу Тукејевог HSD теста оправдавају засебан утицај календарске доби, односно показују да деца у редовним школама остварују статистички боље резултате на $p=0,02$ иако су календарски млађег узрасног доба у односу на децу у специјалној школи. Резултати студије представљају могући модел креирања васпитно образовног процеса у настави физичког васпитања и, самим тим, део платформе за интеграцију и/или инклузију деце са сметњама у развоју у редован школски програм физичког васпитања.

Кључне речи: моторичка ефикасност, интелектуални статус, редовне школе, специјалне школе, деца.

* dejansavicevic1971@gmail.com

MOTOR EFFICIENCY AND INTELLECTUAL STATUS OF CHILDREN IN SPECIAL AND REGULAR SCHOOLS

*Dejan Savičević**

Preschool Teacher Training College, Sremska Mitrovica, Serbia

The paper presents transversal approach to the research of comparative relations of intellectual status and motor efficiency of the first grade pupils in primary and special schools. Intellectual status in both groups of children was defined by Revisk test for measuring children's intelligence, whereas motor efficiency was estimated by two polygons of complex movement activities determined by the speed of simple and complex motor reactions, coordination, agility and balance. The research was done on the sample of 18 pupils of the first grade in special school aged from 9 to 10 (9,36 decimal years), with coefficient of intelligence from 51 to 69 (75) and twenty pupils of the first grade of primary school aged from 7 to 8 (7,4 decimal year), with coefficient of intelligence from 90 to 100. Applying two-factored analysis of variance we investigated the influence of intellectual status and chronological age on motor achievement in both activities. The comparison done by Tukey's HSD test points out influence of children's age, i.e. shows that children in primary school achieve statistically better results at $p=0,02$, even though they are younger than children in special school. The results of the research represent possible model of educational process planning in Physic Education as well as starting point for integration and/or inclusion of children with disabilities in regular activities of Physical Education in primary schools.

Key words: motor efficiency, intellectual status, regular schools, special schools, children.

* dejansavicevic1971@gmail.com

МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ИНКЛУЗИВНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА У ПРОДУЖЕНОМ И ЦЕЛОДНЕВНОМ БОРАВКУ

*Лидија Савков-Фогараш**
ОШ „Никола Тесла“ Нови Сад, Србија

Продужени и целодневни боравак у основној школи представља посебан, специфичан облик организованог васпитно-образовног рада. Основна школа са целодневним односно продуженим боравком је школа са проширеним васпитним и образовним задацима по обиму и садржају, чинећи тако јединствен васпитни орган. Тежња овакве школе је да допринесе развоју деце, организујући за њих активности и ван наставе. Омогућава се примена корективно-педагошких активности, односно посебан вид рада са децом која имају сметње у развоју, са ученицима који имају потешкоћа у савлађивању градива, проблеме у понашању, као и задовољавања посебних интересовања напредних и даровитих ученика. Инклузија у образовању, као процес који тежи да промени и прилагоди школу потребама и могућностима сваког детета, успешније се остварује у условима продуженог и целодневног боравка. Циљ је пружити једнаку шансу свима, уз флексибилност у задовољавању специфичних образовних и ширих друштвених потреба све школске деце.

Кључне речи: школа, продужени боравак, васпитање, образовање, инклузија, деца са сметњама у развоју.

* lidija.s.fogarasi@hotmail.rs

**IMPLEMENTATION POSSIBILITIES
OF INCLUSIVE EDUCATION
IN AFTER AND ALL-DAY SCHOOL CARE**

*Lidija Savkov-Fogaraši**

Primary school „Nikola Tesla“, Novi Sad, Serbia

After and all-day school care is special and specific form of organized educational work. Primary school with extra classes and prolonged school classes is a school with expanded educational tasks in scope and content, making it a unique educational body. The tendency of this school is to contribute to greater development of children, organizing activities for them outside regular school instruction. It enables the implementation of corrective-pedagogical activities, and a special kind of work with children with disabilities, students who have difficulties in acquiring the subject matter, behavioral difficulties as well as meeting the special interests of advanced and gifted students. Inclusion in education as a process that seeks to change and adapt school according to needs and capabilities of each child is achieved more successfully in conditions of after and all-day school care. The aim is to provide equal opportunity for all, with flexibility in meeting specific educational and social needs of all school children.

Key words: school, after school care, upbringing, education, inclusion, children with disabilities.

* lidija.s.fogarasi@hotmail.rs

ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ ИЗ УГЛА ДЕЧИЈИХ ПРАВА

*Јелена Станишић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Социјални модел образовања и појава идеје о инклузивном образовању довели су до великих промена у односу друштва према деци са сметњама у развоју. образовање ове деце је у то време почело да се разматра и из угла дечијих права. Права деце са сметњама у развоју постају предмет интересовања Уједињених нација и других међународних организација. Појављује се низ међународних докумената који проблеме деце са сметњама у развоју разматрају из угла дечијих права и једнаких могућности, не само у погледу образовања, већ и укључивања у активности заједнице, из којих су ова деца до тада углавном била искључена. У раду је дат приказ и анализа кључних међународних и правних докумената у којима се промовише инклузивно образовање из угла дечијих права. Аутор указује на три кључна разлога за инклузију који се у поменутим документима наглашавају: (а) остваривање дечијих права (право на недискриминацију, право на опстанак и развој, право да живе у својим породицама, право да се њихово мишљење чује и уважи, право на образовање); (б) квалитет образовања и (в) могућност учешћа у заједници. Наглашава се потреба за усклађивањем постојеће законске регулативе из области образовања деце са сметњама у развоју у нашој земљи са међународним правним документима који подржавају инклузију.

Кључне речи: инклузивно образовање, деца са сметњама у развоју, дечија права, међународна правна документа.

* jstanic@rcub.bg.ac.rs

INCLUSIVE EDUCATION FROM THE PERSEPECTIVE OF CHILDREN RIGHTS

*Jelena Stanišić**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Social model of education and ideas of inclusive education caused significant changes in the attitude of society to children with developmental disabilities. Education of these children started to be considered from the perspective of children rights. The United Nations and different international organizations started to be interested in the rights of children with disabilities. Numerous international documents reconsidered problems of children with disabilities from the perspective of children rights and equal possibilities not only in the field of education, but in the field of their involvement in the activities from which they were generally excluded. This paper presents the analysis of key international and legal documents which promote inclusive education from the perspective of children rights. The author emphasizes three basic reasons for inclusion, emphasized in these documents: (a) implementation of children rights (right for nondiscrimination, right for survival and development, right to live in their families, right to express their opinion which should be respected, right to education); (b) quality of education and (c) opportunity to take active part in society. The author of the paper emphasizes the need for adjustment of our legal regulations in the field of education for the children with disabilities according to international legal documents which support inclusion.

Key words: inclusive education, children with developmental disabilities, children rights, international legal documents.

* jstanisic@rcub.bg.ac.rs

СТАВОВСКО-ВРЕДНОСНА ОРИЈЕНТАЦИЈА ВРШЊАКА ПРЕМА ДЕЦИ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

*Мирјана Станковић-Ђорђевић**

Висока школа струковних студија за образовање васпитача,
Пирот, Србија

Инклузивни приступ који произлази из низа међународних законских аката у најширем смислу речи обезбеђује приступ свој деци одговарајућем, релевантном и успешном образовању у оквиру њихове заједнице. Оно што уобичајено имамо на уму када говоримо о инклузији јесте овладавање животним вештинама и академско (школско) постигнуће деце са сметњама у развоју, док се мање или уопште не помињу њихове социјално-афективне компетенције. При томе, професионалци и родитељи превиђају секундарне последице оштећења, које несумњиво утичу, како на квалитет живота ове деце, тако и посредно, на њихово школско постигнуће. У раду су приказани резултати испитивања ставова вршњака према деци са сметњама у развоју и доживљаја прихваћености и самопоштовања ове деце у оквиру редовних школа. Подаци говоре о позитивним ставовима према девојчицама и уопште деци млађег узраста, а сам доживљај прихваћености и самопоштовање су ниско развијени код деце са сметњама у развоју. У циљу психо-социјалне подршке деци са сметњама у развоју у оквиру редовне школе неопходно је подстицати однос партнерства путем облика неформалног активно-партиципативног учења радионичког типа.

Кључне речи: инклузивни приступ, секундарне последице хендикепа, ставови, прихваћеност, самопоштовање, однос партнерства.

* djordjevic_lj@nadlanu.com

PEERS' ATTITUDES TOWARDS THE CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

*Mirjana Stanković-Dorđević**
Preschool Teacher Training College, Pirot, Serbia

Inclusive approach which generates from numerous international legal documents enables all children to have suitable, relevant and successful education in their society. The word inclusion generally associates us to successful control over skills necessary in life and school accomplishment of children with disabilities, whereas their social and affective competencies are usually not mentioned. Both professional and parents overlook secondary consequences of disability which undoubtedly influence the quality of their life and their school accomplishment, too. In this paper we present the results of the research of peer's attitudes towards children with disabilities in the process of development and acceptance of these children in regular schools. The results show that girls and younger children are better accepted, whereas the feeling of acceptance and their self-respect are not on the high level of development. In order to give psychological and social support to children with special needs, it is necessary to stimulate partnership with informal active-participating learning through workshops.

Key words: inclusive approach, secondary consequences of handicap, attitudes, acceptance, self-respect, partnership.

* djordjevic_lj@nadlanu.com

ПОТЕНЦИЈАЛИ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПЛАНОВИ У ИНКЛУЗИВНОЈ НАСТАВИ

*Јасмина Шефер**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Сметње у развоју представљају централну тему у дискусијама о деци са посебним потребама. Гарднерова теорија вишеструких способности, међутим, указује да проблеми који се појављују у одређеним сегментима личности не искључују истовремено присуство способности, чак и талената, у другим доменима. То је аргумент више за инклузивно образовање деце са сметњама у развоју. Похађањем школе у редовним одељењима, деца са сметњама у развоју обогаћују своје искуство, али исто тако и искуство друге деце, афирмишући своје таленте. Стога треба подстаћи децу са сметњама у развоју да, пре свега, креативно делују у домену својих талената, развијајући не само самопоуздање и сигурност у себе, већ и своје способности, што такође утиче и на развој стратегије за савладавање сметњи. Индивидуални образовни план требало би да представља основ развоја сваког детета, а нарочито је значајан за децу са сметњама. План треба да садржи непосредне циљеве и задатке образовања конкретног детета у области, како његових сметњи, тако и истакнутих способности, затим начин рада наставника, рокове за реализацију и очекиване исходе, као и регистроване ефекте који би се анализирали сваког тромесечја. Тим састављен од наставника, родитеља, детета и релевантних стручних сарадника требало би да сачини план и према њему континуирано прати напредовање детета, што се показало као добра пракса у многим земљама света.

Кључне речи: дете са сметњама у развоју, индивидуални образовни план, школа, наставник, родитељ.

* jsefer@rcub.bg.ac.rs

**POTENTIALS OF CHILDREN WITH DISABILITIES
AND INDIVIDUAL EDUCATIONAL PLANS
IN INCLUSIVE CLASSROOM**

*Jasmina Šefer**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Developmental disabilities represent central topic in discussions on children with special needs. Gardner's theory of multiple abilities shows that problems which occur in certain segment of personality do not exclude presence of abilities, even talents, in other domains. This fact represents one more argument for inclusive education of children with disabilities. Children with disabilities enrich their experience in regular schools, but also the experience of other children and confirm their own talents. Thus, children with disabilities should be stimulated to be creative in the domain of their talents and to develop self-confidence and self-assurance, which influences development of strategies for overcoming difficulties. Individual educational plan should represent the basis for development of every child and it is extremely important for children with disabilities. Plan should include immediate tasks and goals for education of individual child taking into account not only his disabilities but abilities, too. It must also include teaching methods, deadlines for realization and expected outcomes, as well as effects which would be analyzed each trimester. Team, consisted of teachers, parents, children and relevant expert assistants, should make the plan and observe child's progress according to plan. This practice proved to be successful in numerous countries in the world.

Key words: child with disabilities, individual educational plan, school, teacher, parent.

* jsefer@rcub.bg.ac.rs

**ПРОБЛЕМИ ДЕЦЕ И АДОЛЕСЦЕНАТА СА СМЕТЊАМА
У МЕНТАЛНОМ РАЗВОЈУ: ИМПЛИКАЦИЈЕ
ЗА ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ**

*Катарина Томић**

Висока школа струковних студија за васпитаче, Крушевац, Србија

Велики број истраживања показала су повећану учесталост психијатријских поремећаја код деце и адолесцената са менталном ретардацијом у односу на популацију младих без ометености. Ниске интелектуалне способности и лош академски успех представљају значајне факторе ризика за појаву менталних болести и поремећаја понашања. Ови дефицити могу да имају последице по разумевање и усвајање одговарајућих социјалних норми. Рана академска осујећења и тешкоће когнитивног функционисања могу имати негативне ефекте на даљи психо-социјални развој детета који води ка порасту фрустрираности, осећању ниже вредности, недостатку адекватних социјалних стимулација и размена. Квалитет едукативне средине детета и спремност да задовољи социо-емоционалне потребе ометеног детета воде ка успешном развоју деце са сметњама у развоју.

Кључне речи: ментална ретардација, ментално здравље, поремећаји понашања и прилагођавања, бихејвиорални фенотип, инклузивно образовање.

* katarinat@vaspks.edu.rs

**PROBLEMS OF CHILDREN AND ADOLESCENTS
WITH MENTAL DISABILITIES: IMPLICATIONS
FOR INCLUSIVE EDUCATION**

*Katarina Tomić**

Preschool Teacher Training College, Kruševac, Serbia

Numerous studies showed higher frequency of psychiatric disorders of children and adolescents with mental retardation in comparison to the population of young people without disorders. Low intellectual abilities and poor academic achievement represent important factors of risk for occurrence of mental diseases and behavioral disorders. These deficits can cause consequences that refer to understanding and acceptance of certain social norms. Early academic failure and difficulties in cognitive functioning can have negative effects on future psychological and social development of child that leads to frustration, feeling of inferiority, loss of adequate social stimulations and exchanges. The quality of educational environment and its readiness to satisfy social and emotional needs of children with disabilities lead to successful development of these children.

Key words: mental retardation, mental health, behavioral and adjustment disorders, behavioral phenotype, inclusive education.

* katarinat@vaspks.edu.rs

МОДЕЛ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ИНКЛУЗИВНЕ ПРАКСЕ У ОБАВЕЗНОМ СИСТЕМУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

*Отилиа Велишек-Брашко**

ОШ „Соња Маринковић“ Нови Сад, Србија

Нови „Крвни“ закон о основама система образовања и васпитања експлицитно је одредио место инклузивног образовања, као и прилагођавање програма и индивидуалних образовних планова за децу са тешкоћама и сметњама у развоју. Законом је такође регулисано обавезно образовање и васпитање деце, што поред осмогодишње основне школе обухвата и припремно предшколско васпитање и образовање. За децу којој треба прилагодити програм, ради њиховог напредовања према сопственом ритму, неопходно је писати индивидуалне образовне планове (ИОП) и индивидуалне планове подршке (ИПП). Учитељи, васпитачи и стручна служба, односно педагошки кадар главни су носиоци образовно-васпитног рада, посебно на подручју инклузивног образовања. Спроведеним истраживањем путем фокус групе, трагало се за сазнањима: како педагошки кадар реализује инклузивно образовање и на који начин је оспособљен за посебност васпитно-образовног рада са децом која имају тешкоћу. Добијени резултати указују на високу компетентност чланова фокус групе у реализацији инклузивне праксе у виду: тимског рада, реализације васпитно-образовног рада према индивидуалним плановима, применом различитих интерактивних облика и метода рада, као што је програм Корак по корак, укључивањем родитеља у рад и квалитетном сарадњом између предшколске установе и школе. Подаци о квалитетном начину реализације инклузивног образовања представљају један модел инклузивне праксе за који је педагошки кадар оспособљен путем перманентног професионалног усавршавања.

Кључне речи: инклузивно образовање, реализација, инклузивна пракса, педагошки кадар, оспособљеност.

* velisek@nadlanu.com

MODEL FOR REALIZATION OF INCLUSIVE PRACTICE IN COMPULSORY EDUCATION

*Otilia Velišek-Braško**

Primary School "Sonja Marinković", Novi Sad, Serbia

The new law on the education has explicitly established the place of the inclusive education. The adjustments of the curriculum to the children with certain difficulties and developmental disabilities and creation of individual educational plans for these children are established as well. The new law has determined compulsory education that contains elementary school that lasts for eight years and preschool training. Children with certain developmental difficulties need a form of individual educational plans and individual supporting plan. Elementary school teachers, preschool teachers and expert assistants of school are the major factors in the education, especially in inclusive education. The study developed through the focus groups was directed to find out: How is inclusive education realized by educational staff and in what way has the educational staff been trained for the particularity of the educational task with the children with disabilities? The results show high competence of members of the focus group in: team work, realization of educational work according to individual educational plans, using different interactive form and methods of work such as Step By Step, including the parents and collaboration between preschool institution and school. The results show a model of inclusive education, for which the educational staff has received advanced training.

Key words: inclusive education, realization, inclusive practice, educational staff, competence.

* velisek@nadlanu.com

СТАВОВИ УЧИТЕЉА И НАСТАВНИКА ПРЕМА УКЉУЧИВАЊУ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У РЕДОВНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

*Миља Вујачић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Једна од основних претпоставки за инклузивно образовање јесу позитивни ставови наставника према деци са сметњама у развоју и њиховом образовању у редовној школи. Негативни ставови према деци са сметњама у развоју, а потом и понашање према њима, могу се променити ако се упознамо с њиховим потребама, укључимо их у редовне школе и пружимо им могућност да искажу своје очуване потенцијале. У раду су приказани резултати истраживања које је за циљ имало утврђивање ставова учитеља и наставника према укључивању деце са сметњама у развоју у редовне школе. Ставови наставника према овом процесу доведени су у везу са укљученошћу школе у пилот-пројекат инклузивног образовања, образовним профилем наставника и дужином њиховог радног стажа. Истраживањем је обухваћено 82 учитеља и 120 наставника предметне наставе из основних школа у Београду, Суботици и Зрењанину. Резултати указују на то да су ставови учитеља и наставника позитивни на оне тврдње из скале процене које се односе на користи које од укључивања деце са сметњама у развоју имају сва деца у одељењу и наставници. Њихови ставови су мање позитивни на оне тврдње из скале процене које се односе на услове у нашим школама, могућности организовања наставе која би одговарала свој деци у одељењу и тешкоће које наставници имају у раду са овом децом. Примећује се одсуство свести учитеља и наставника о правима деце са сметњама у развоју на образовање у редовним школама. Резултати указују на позитивније ставове учитеља и наставника из школа које су укључене у пилот-пројекат инклузивног образовања. Образовни профил наставника и дужина радног стажа не утичу битно на ставове наставника према овом процесу.

Кључне речи: деца са сметњама у развоју, инклузивно образовање, редовне основне школе, ставови наставника.

* mvujacic@rcub.bg.ac.rs

**ELEMENTARY SCHOOL TEACHER'S ATTITUDES TOWARDS
THE INCLUSION OF THE CHILDREN WITH DISABILITIES
IN REGULAR PRIMARY SCHOOLS**

*Milja Vujačić**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

One of the basic assumptions of inclusive education is positive attitude of teachers towards these children and towards their education in regular schools. Negative attitudes towards the children with disabilities, and consequently certain patterns of behavior can be changed if we understand their needs, include them in regular schools and give them the opportunity to show their potentials. This paper presents results of the research directed to define attitudes of elementary school teachers and teachers towards the inclusion of the children with disabilities in regular schools. The teacher's attitudes towards the process of inclusion are connected to the involvement of school in pilot-project of inclusive education, education of teacher and their length of service. The research included 82 elementary school teachers and 120 teachers from primary schools in Belgrade, Subotica and Zrenjanin. The results show that attitudes of elementary school teachers and teachers are positive when they refer to statements on benefits that all children would have from the process of inclusion of children with disabilities in regular schools. Their attitudes are less positive when they refer to the statements on working conditions in schools, options of organization of teaching that would be suitable for all children, as well as the difficulties teacher have while working with these children. It is noticeable that elementary school teachers and teachers are not aware of the rights of children with disabilities to have regular education in regular schools. The results show positive attitudes of elementary school teachers and teachers from schools which are involved in pilot-project of inclusive education. Educational field and length of service do not significantly influence teacher's attitudes towards the process of inclusion.

Key words: children with disabilities, inclusive education, regular primary schools, teacher's attitudes.

* mvujacic@rcub.bg.ac.rs

ИМПЛИЦИТНЕ ПЕДАГОГИЈЕ УЧИТЕЉА И НАСТАВНИКА

*Миља Вујачић**

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Поред знања и осталих стручних компетенција наставника, на његов рад умногоме утиче „имплицитна педагогија“ која представља скуп његових мишљења, ставова, уверења, очекивања и представа о детету, дечијем развоју, процесу учења и улогама које он као наставник има у раду са децом. Имплицитне педагогије су условљене, како личним карактеристикама наставника, његовим претходним знањем и искуством у раду тако и социо-културним чиниоцима контекста у коме наставник живи и ради. Један од неопходних услова за квалитетно укључивање деце са сметњама у развоју у редовне школе јесу адекватне представе наставника о детету, детињству, процесу учења и властитим улогама. У раду су приказани резултати истраживања које је за циљ имало утврђивање имплицитних педагогија учитеља и наставника. Имплицитне педагогије наставника доведене су у везу са укљученошћу школе у пилот-пројекат инклузивног образовања, образовним профилем наставника и дужином њиховог радног стажа. Истраживањем је обухваћено 82 учитеља и 120 наставника предметне наставе из основних школа у Београду, Суботици и Зрењанину. Подаци указују на то да учитељи и наставници имају адекватне представе о развоју детета, процесу учења и улогама наставника, док су њихове представе о детету углавном погрешне. Учителима имају адекватније имплицитне педагогије од наставника, што указује на то да на имплицитне педагогије битно утиче образовни профил наставника. Укљученост школе у пилот-пројекат и дужина радног стажа наставника не утичу битно на њихове имплицитне педагогије. Подаци указују на то да постоји статистички значајна повезаност између ставова наставника и њихових имплицитних педагогија, па наставници који имају адекватније имплицитне педагогије имају и позитивније ставове према укључивању деце са тешкоћама у развоју у редовне школе.

Кључне речи: имплицитне педагогије, учитељи, наставници.

* mvujacic@rcub.bg.ac.rs

IMPLICIT PEDAGOGIES OF TEACHERS

*Milja Vujačić**

Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Besides teacher's knowledge and other professional competencies, "implicit pedagogy", which represents set of teacher's opinions, attitudes, beliefs, expectations and images of a child, children development, learning process and roles that he as a teacher has, affects his work. Implicit pedagogies are conditioned by personal characteristics of a teacher, his previous knowledge and experience, as well as by social and cultural factors of the context in which the teacher lives and works. One of necessary conditions for inclusion of children with disabilities in regular schools is teacher's perception of a child, childhood, learning process, and his own roles. This paper presents results of research whose aim was to define implicit pedagogies of elementary teachers. Implicit pedagogies of teachers are connected to the involvement of school in pilot-project of inclusive education, educational field of a teacher and length of their service. The research included 82 elementary school teachers and 120 teachers from primary schools in Belgrade, Subotica and Zrenjanin. The results show that elementary school teachers and teachers have adequate ideas of children development, learning process and teacher's roles, whereas their ideas of children are mostly wrong. Elementary school teachers have more adequate implicit pedagogies than teachers, which show that implicit pedagogies are affected by educational profile of a teacher. Involvement of school in pilot-projects and the length of service do not significantly influence their implicit pedagogies. Research results point to statistically significant relationship between teacher attitudes and their implicit pedagogies, so that teachers with more adequate implicit pedagogies have more positive attitude towards inclusion of children with developmental disabilities in regular schools.

Key words: implicit pedagogies, teachers.

* mvujacic@rcub.bg.ac.rs

АУТОРИ/AUTHORS

Andelković Nataša.....	14, 15	Kojić Miroslava.....	42, 43
Bogosavljević Radmila...	66, 67	Kopas-Vukašinović Emina	44, 45
Brojčin Branislav.....	26, 27	Koprivica Marina.....	46, 47
Cvetković Ljubomir.....	14, 15	Kopunović Dijana.....	48, 49
Džanić Milenko.....	16, 17	Lalić-Vučetić Nataša.....	30,31,100,101
Džanić Milica.....	16, 17	Lazarević Emilija.....	8,9, 102, 103
Džanić Zlata.....	16, 17	Maksić Slavica.....	102, 103
Džinović-Kojić Danica...	18, 19	Markov Zagorka.....	50, 51
Džinović Vladimir.....	72, 73	Meseldžija Bojana.....	104, 105
Đerić Ivana.....	68, 69, 72, 73	Mijailović Gordana.....	52, 53
Đević Rajka.....	70, 71, 72, 73	Milankov Vesela.....	82, 83
Đorđić Višnja.....	20, 21	Milenković Slađana.....	10,11
Eraković Tadija.....	22,23	Milutinović Jovana.....	74, 75
Erdeljan Žana.....	46, 47	Miškov Milovan.....	106, 107
Gajić Olivera.....	74, 75	Mojčić Danica.....	58, 59
Gašić-Pavišić Slobodanka..	24, 25, 76, 77	Nedović Goran.....	88, 89
Glumbić Nenad.....	26, 27	Nikolić Gordana.....	108, 109
Gluščević Slavka.....	78, 79	Nikolić Kosa.....	26, 27
Gočević Lidija.....	80, 81	Nikolić Mirjana.....	54, 55
Golubović Špela.....	82, 83	Nikolić Snežana.....	32, 33
Grbović Aleksandra.....	84, 85	Oketić Dunja.....	114, 115
Grujičić Milan.....	28, 29	Ostojić Bojana.....	110, 111
Gutvajn Nikoleta.....	30,31,100,101	Pavličević Slavica.....	56, 57
Hanak Nataša.....	94, 95	Petković Goran.....	112, 113
Ilić Mile.....	86, 87	Plečević Vladan.....	114, 115
Ilić Snežana.....	32, 33, 88, 89	Polovina Nada.....	116, 117
Ilić-Stošović Danijela.....	32, 33	Prošić-Santovac Danijela.	118, 119
Iovu Mihai-Bogdan.....	90, 91	Rapajić Dragan.....	88, 89
Ivanović Mirosljub.....	34, 35	Savičević Dejan.....	120, 121
Ivanović Uglješa.....	34, 35	Savkov-Fogaraši Lidija....	122, 123
Ivanović Maja.....	92, 93	Spasojević Pero.....	58, 59
Jablan Branka.....	84, 85, 94, 95	Stanišić Jelena.....	124, 125
Jakšić Hajnalka.....	46, 47	Stanković-Đorđević Mirjana	126, 127
Janković Aleksandar.....	38, 39	Stanojlović Borislav.....	60, 61
Janković Prvoslav.....	36, 37	Stojković Irena.....	88, 89
Jovanović Jasmina.....	108, 109	Sučević Vlasta.....	62, 63
Jovičić Jovanka.....	104, 105	Šefer Jasmina.....	128, 129
Kamenov Emil.....	40, 41	Tomić Katarina.....	130, 131
Karić Jasmina.....	96, 97	Tubić Tatjana.....	20, 21
Kašić Zorka.....	98,99	Velišek-Braško Otilia.....	132, 133
Katrina-Mitrović Veronika	54, 55	Vujačić Milja.....	134,135,136,137

ЗБОРНИК РЕЗИМЕА

ХІІІ НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
„ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА И ШКОЛСКА ПРАКСА“
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА СА МЕЂУНАРОДНИМ УЧЕШЋЕМ

**ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ
У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ И ШКОЛИ**

Издавач

Институт за педагошка истраживања, Београд

За издавача

проф. др Слободанка Гашић-Павишић

Уредници

др Миља Вујачић
др Емилија Лазаревић

Тираж

200 примерака

Штампа

ЕСЕЛОГЕ д.о.о
Београд

ISBN

978-86-7447-092-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

376.1-056.26/.36-053.2(048)

НАУЧНА конференција Педагошка истраживања и школска пракса (13 ; 2010; Сремска Митровица) Васпитање и образовање деце са сметњама у развоју у предшколској установи и школи : зборник резимеа = Education of Children with Developmental Difficulties in Kindergardens and Schools: abstracts / XIII научна конференција са међународним учешћем "Педагошка истраживања и школска пракса", 14. мај 2010. Сремска Митровица =The 13th International Conference "Educational Research and School Practice", May 14th 2010., Sremska Mitrovica; [организатори скупа Институт за педагошка истраживања [и] Висока школа струковних студија за образовање васпитача =organizers Institute for Educational Research [and] Preschool Teacher Training College]. - Београд: Институт за педагошка истраживања, 2010 Београд : Еселогe). - 140 стр. ; 24 cm

Текстови на срп. и енгл. језику. - Тираж 200. - Регистар.

ISBN 978-86-7447-092-31.

1. Уп. ств. насл. 2. Институт за педагошка истраживања (Београд) 3. Висока школа струковних студија за образовање васпитача (Сремска Митровица)

а) Деца са посебним потребама – образовање - Инклузивни метод - Апстракт

COBISS.SR-ID 175156492